

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๔๔ ตอนที่ ๔๓๑ – ๔๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๙๓๑

คาถาที่ ๓ แห่งวรรคที่ ๒ ซึ่งเป็นคาถาที่ ๑๔ ใน **ขัคควิสาณสูตร** มีข้อความเรื่องกำไลทอง ๒ อันที่กระทบกันบ่อย ๆ เป็นเหตุให้สติของผู้ที่ได้อบรมเจริญบารมีมาพร้อมที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม สามารถเห็นโทษของการติดอยู่ในกำไลทองนั้นกล่าวถึงสมัยหนึ่งในอดีตกาล นานแสนนานมาแล้ว ณ เมืองพาราณสี ซึ่งเวลานี้ก็ยังมีเมืองพาราณสีอยู่ เรื่องมีว่า

พระเจ้าพาราณสีพระองค์หนึ่ง เสด็จเข้าสู่ที่บรรทมในเวลากลางวัน ในฤดูร้อน ก็ ณ ที่ใกล้ของพระองค์นั้น นางวรรณทาสีคนหนึ่งกำลังบัดจันทน์เหลืองอยู่ ที่แขนข้างหนึ่งของนางมีกำไลทองอยู่อันหนึ่ง ที่แขนอีกข้างหนึ่งมีกำไลทอง ๒ อัน กำไลทอง ๒ อันนั้นกระทบกันอยู่ ส่วนกำไลทองอีกอันหนึ่งหากระทบอะไรไม่

พระเจ้าพาราณสีทรงเห็นเหตุนี้แล้ว ก็ได้ทรงแลดูนางทาสีนั้นบ่อย ๆ พลาทรวงดำริว่า ในการอยู่กันเป็นหมู่คณะก็ย่อมมีการกระทบกระทั่งอย่างนี้เหมือนกัน

จริงไหม แม้ในระหว่างเพื่อนสนิทมิตรสหายผู้เป็นที่รัก ถ้าอยู่ด้วยกัน กำไลทอง ๒ อันที่จะไม่กระทบกัน เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าอยู่รวมกัน ไม่ว่าจะอยู่กับเพื่อนสนิทมิตรสหาย ผู้เป็นที่รัก เป็นผู้ที่ถูกอหยาศัยเพียงไร ก็จะต้องมีการกระทบกระทั่งกันเช่นกำไลทอง ๒ อัน แต่ในการอยู่ผู้เดียวหามีการกระทบกระทั่งกันไม่

โดยสมัยนั้น พระเทวีผู้เป็นอัครมเหสีของพระองค์ ซึ่งประทับประดาด้วยเครื่องอลังการพร้อมสรรพได้ประทับยืนถวายเป็นงานพักอยู่ พระนางทรงดำริว่า พระเจ้าพาราณสี เห็นจะมีพระทัยปฏิบัติในนางวรรณทาสี ดังนี้แล้ว จึงให้นางทาสีนั้นลุกขึ้น แล้วพระนางเองก็ทรงเริ่มบัดจันทน์เหลืองนั้นเสียเอง ที่พระพาหา (แขน) ทั้งสองของพระนางมีกำไลทองหลายอันกระทบกันอยู่

นางทาสีมีกำไลทองที่แขนข้างหนึ่ง ๑ อัน และที่แขนอีกข้างหนึ่งมี ๒ อัน ก็กระทบกันเพียง ๒ อัน แต่สำหรับพระมเหสี กำไลทองหลายอันกระทบกันอยู่ ก่อให้เกิดเสียงดังหนักขึ้น

พระเจ้าพาราณสียิ่งทรงเปื้อนหน้ายิ่งขึ้น ทั้ง ๆ ที่ประทับบรรทมอยู่โดย พระปฐมฐานที่เบื้องขวานั้นเอง ก็ทรงเริ่มเจริญวิปัสสนา ได้กระทำให้แจ้งพระปัจเจก-
โพธิญาณแล้ว

ไม่ต้องไปไหน ทั้ง ๆ ที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินประทับบรรทมอยู่ในเวลากลางวัน ในฤดูร้อน และสำหรับข้อความที่ว่า ทรงเริ่มเจริญวิปัสสนา ควรจะเข้าใจให้ถูกต้องว่า วิปัสสนาเริ่มเจริญ มิฉะนั้นแล้ว จะมีความเข้าใจผิด ยึดถือสภาพธรรมโดยความเป็น ตัวตนอยู่ แม้อ่านพระธรรมก็เข้าใจว่า จะต้องเจริญวิปัสสนา แต่เมื่อศึกษาแล้ว อย่าลืมนะว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แม้พยัญชนะจะมีข้อความอย่างนั้น ก็มีความ เข้าใจที่ถูกต้องว่า วิปัสสนาเริ่มเกิดและเจริญ ไม่ใช่ว่ามีตัวตนที่จะเจริญวิปัสสนา แต่เพราะสติเกิดและเจริญขึ้น จึงเป็นวิปัสสนาเจริญ แม้พยัญชนะจะเป็นว่า ทรงเริ่ม
เจริญวิปัสสนา

พระอัครมเหสีซึ่งมีจันทน์อยู่ในพระหัตถ์ เสด็จเข้าไปหาพระเจ้าพาราณสี ซึ่งประทับบรรทมเสวยความสุข ด้วยความสุขอย่างยิ่ง

เวลาที่เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว หมดทุกข์ทั้งหลายโดยสิ้นเชิง เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ได้ยินเสียงกำไลทองกระทบกัน เสียงดังขึ้น ๆ แต่ เพราะเหตุว่าวิปัสสนาเริ่มเจริญ ทำให้ทรงตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า และเสวย
ความสุขด้วยความสุขอย่างยิ่ง

พระอัครมเหสีทูลว่า

ข้าแต่มหाराชาเจ้า หม่อมฉันจะลုပ်ไล่จันทน์เหลืองให้แก่พระองค์

พระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสว่า

เจ้าจงหลีกไป เจ้าจงอย่าทา

ทาหรือไม่ทาจะมีความสุขกว่ากัน ลองคิดดู ชีวิตของคฤหัสถ์กับชีวิตของพระปัจเจกพุทธเจ้า คฤหัสถ์ยังบริโภคกาม ยังยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จึงละ สละเพศของคฤหัสถ์สู่เพศของบรรพชิตไม่ได้ ตามความเป็นจริงเป็นอย่างไรรู้ตามความเป็นจริงอย่างนั้น แต่มีหนทางอบรมเจริญปัญญาที่จะทำให้ละความติดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ต้องด้วยปัญญาที่เจริญขึ้น ด้วยปัญญาที่เกิดขึ้นไม่ใช่ด้วยการนี้กละ

พระอัครมเหสีทูลว่า

อะไรเพคะ มหาราช

พระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสว่า

เราไม่ใช่พระราชา

อำมาตย์ทั้งหลายได้ฟังการสนทนาปราศรัยนั้นของทั้งสองพระองค์ดังนี้แล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระปัจเจกพุทธเจ้า อันอำมาตย์เหล่านั้นทูลเจรจา โดยกล่าวถึงพระองค์ว่า มหาราช ก็ตรัสว่า ดูก่อนพยาน เราไม่ใช่ราชา

คาถาที่ ๓ นี้ เป็นคาถาที่พระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสว่า

เราครั้นเห็นแล้วซึ่งกำไลทองกระทบอยู่ที่ข้อมืออย่างนี้แล้ว จึงคิดอย่างนี้ว่า เมื่อมีการอยู่เป็นหมู่คณะ ย่อมมีการกระทบกระทั่งกัน เมื่ออยู่แต่ผู้เดียว ก็หามีการกระทบกระทั่งกันไม่ ดังนี้แล้ว จึงเริ่มเจริญวิปัสสนา จึงได้บรรลุพระปัจเจกโพธิญาณ

ไม่ต้องห่วงโซ่ไหม่ว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในเพศไหน แม้เป็นพระเจ้าพาราณสี ก็ยังสามารถบรรลุพระปัจเจกโพธิญาณได้ เมื่อได้อบรมเหตุให้ถึงพร้อมแล้ว เพราะฉะนั้น ในปัจจุบันชาติก็อบรมเหตุ ส่วนผลย่อมมีในวันหนึ่ง และในชาตินั้นจะเป็นใครก็ไม่ทราบ

ถ. อาจารย์เคยสอนว่า เวลาที่สติจะเกิด ความสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ความจำที่มั่นคง

สุ. แต่ไม่ใช่เราจำ ในขณะที่สติของใครกำลังเกิด หมายความว่า ขณะนั้นมีสติปัญญา ความจำ เป็นปัจจัยที่สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง

ปรากฏ สัญญาทำหน้าที่ของสัญญาทุกขณะ ไม่มีใครต้องทำหน้าที่จำเลย ใช่ไหม พอเห็นก็รู้ ใครรู้ ใครจำ สัญญาเกิดขึ้นกระทำกิจของสัญญา คือ จำ หรือหมายรู้ ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เราพยายามจะจำ แต่สัญญาเกิดขึ้นกระทำกิจของสัญญา คือ จำ

ทุกครั้งที่จำอะไรได้ ทุกครั้งที่ความจำเกิดขึ้น ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน เป็นสัญญาเจตสิกที่เกิดขึ้นทำกิจของสัญญาเจตสิก คือ จำ

ขณะนี้ที่ฟังนี้ จำอยู่ทุกขณะ และดับไป แล้วแต่ว่าสัญญาจะเกิดขึ้นจำสิ่งที่กำลังเห็นทางตา หรือเสียงที่กำลังได้ยินทางหู สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัสกาย ใจที่กำลังคิดนึก ในขณะนั้นก็ต้องจำเรื่องนั้นจึงคิดเรื่องนั้นได้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เป็นตัวตนที่จำ แต่ขณะใดที่สติเกิด สติเป็นสังขารขั้นธัมมามีสัญญาความจำที่มั่นคง เป็นปัจจัยให้สตรัสรู้ได้ ที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ต่อไปเป็นคาถาที่ ๒ แห่งวรรคที่ ๓ ซึ่งเป็นคาถาที่ ๒๒ เรื่องมีว่า

ดังได้สดับมา พ่อกวีของพระเจ้าพาราณสีปรุงพระกระยาหารที่มีรสอย่างดีเลิศถวายพระราชา ด้วยคิดหวังว่า พระราชาจะประทานทรัพย์ให้เป็นรางวัล

ดูเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่ว่าจะทำอะไรก็ไม่พ้นความหวัง แม้ว่าเป็นพ่อกวีซึ่งเป็นผู้มีสามารถปรุงพระกระยาหารที่มีรสอย่างดีเลิศถวายพระราชา ก็ยังหวังว่าพระราชาจะประทานทรัพย์ให้เป็นรางวัล

พระกระยาหารนั้นมีรสอร่อยเลิศ ซึ่งแม้เพียงกลืนเท่านั้น ก็ยังทำให้พระเชพเพ (นัลลาย) เกิดขึ้นในพระโอษฐ์

เคยเป็นอย่างนี้บ้างไหม มีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดอะไรในขณะไหน ไม่ใช่ตัวตนเป็นสภาพธรรม เป็นสัญญา ความจำ ในรสอันเลิศของกลิ่นอาหาร ก็ทำให้พระเชพเพ คือ นัลลาย เกิดขึ้นในพระโอษฐ์ เพราะอาหารนั้นประณีตมาก

พอพระราชาทรงใส่พระกระยาหารคำแรกลงในพระโอษฐ์ ประสาทสำหรับรับรสพระกระยาหารนั้น เป็นจุดน้ำอมฤตถูกต้องฉะนั้น

เคยบริโภคอาหารอย่างนี้ไหม รสประณีตจนกระทั่งเพียงใส่อาหารคำแรกลงในปาก ประสาทสำหรับรับรสพระกระยาหารนั้น เป็นจุดน้ำอมฤตถูกต้องฉะนั้น

พ่อครัวก็คิดว่า พระราชาจะประทานรางวัลแก่เรา บัดนี้

แม้พระราชาที่ทรงดำริว่า พ่อครัวควรได้รับรางวัล

นี่เป็นเพียงความคิด แต่ไม่ได้ตรัสอะไรเลย จนกระทั่งเสวยเสร็จ

ด้วยทรงพระดำริว่า ชื่อเสียงไม่ดีจะพึงบังเกิดแก่เราผู้ประทานรางวัลแก่พ่อครัวว่า พระราชานี้เป็นคนโลเล ติดในรส ดังนี้

พ่อครัวที่เฝ้าอยู่ก็ไม่สมหวัง และยังคิดว่าพระราชาพระองค์นี้ไม่มีชีวหาวิญญูณ คือ ไม่รู้รสอาหาร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าแผ่นดินจะทรงกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด พระองค์ก็ทรงพิจารณาว่าควรหรือไม่ควร ดังนั้น ถึงแม้อาหารจะมีรสประณีตสักเพียงไร ก็ทรงพระดำริว่า ถ้าประทานรางวัลให้กับพ่อครัวจะทำให้มีคนกล่าวว่า พระราชานี้เป็นคนโลเล ติดในรส

ในวันที่สอง พ่อครัวนั้นก็ได้นำพระกระยาหารที่มีรสไม่ดีเข้าไปถวายพระราชา พระราชาเสวยอยู่ แม้ทรงทราบอยู่ว่า วันนี้พ่อครัวควรแก่การคุกคาม ควรแก่การข่ม แต่ครั้นทรงพิจารณาดูจนัยก่อน ก็ไม่ได้ตรัสอะไร เพราะทรงกลัวการถูกติเตียน

พ่อครัวก็คิดว่า พระราชาไม่ทรงทราบเลยทั้งโทษนะที่ดีและไม่ดี ก็เลยปรุงพระกระยาหารถวายไปตามเรื่อง นี่เป็นความเข้าใจผิด เวลาที่เห็นคนไม่พูดอะไร ไม่ติ ไม่บ่น ไม่ว่าอะไรในเรื่องอาหาร

ผลก็คือ

พระราชาทรงเบื่อหน่าย ด้วยทรงพิจารณาถึงความโลภในอาหาร แล้วทรงสละราชสมบัติออกผนวช เจริญวิปัสสนา ได้ทำปัจเจกโพธิญาณให้แจ้ง และได้ทรงภาษิตคาถาว่า

บุคคลผู้ไม่โลภ ไม่หลงกลว ไม่มี ความกระหาย ไม่ลบลหู่ มีโมหะดูจนน้ำผาต
อันกำจัดเสียแล้ว ไม่มีความอยาก ครอบงำโลกทั้งปวงได้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด

ประโยชน์ของการได้บริโภคอาหารไปตามเรื่อง ย่อมมี ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณาแล้ว
ย่อมเป็นนายจริง ๆ เดียวก็ได้อาหารที่ประณีต เดียวก็ได้อาหารที่ไม่ประณีต และ
พ่อครัวก็ทำอาหารถวายไปตามเรื่อง แสดงให้เห็นว่า แม้เป็นพระราชาก็ยังต้องมีการ
รับผลของกรรมเป็นวิบาก แล้วแต่ว่าวันไหนจะเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้น ก็เป็นสิ่งที่
สมควรจะเบื่อ ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างไม่เป็นไปตามอำนาจบังคับบัญชา

ข้อความใน **ปรมัตถโชติกา อรรถกถา** อธิบายอรรถของพญฺชนะเหล่านี้ว่า

ความโลภ ในที่นี้หมายถึง ความอยากในรส เพราะเหตุว่าผู้ใดถูกความอยาก
ในรสครอบงำแล้ว ผู้นั้นย่อมโลภจัด และโลภบ่อย ๆ

อาหารเป็นเรื่องใหญ่ ไซ้ใหม่ ร่วนวายมากเหลือเกิน เพราะเหตุว่าผู้ใดถูกความ
อยากในรสครอบงำแล้ว ผู้นั้นย่อมโลภจัด มีความพอใจยิ่งขึ้น และโลภบ่อย ๆ ในรส
อาหารต่าง ๆ

ผู้ไม่หลงกลว หมายถึง เพราะไม่ถึงความกระหึ่มในโภชนะที่พอใจ เป็นต้น
ผู้ไม่มีความอยาก หมายถึง เพราะไม่มีความอยากเพื่อจะดื่มั้น อธิบายว่า
ผู้เว้นแล้วจากความใคร่ที่จะบริโภค เพราะความอยากในรสที่ดี

ผู้ไม่มีความลบลหู่ พระปัจเจกพุทธเจ้าหมายเอาการที่พระองค์ไม่มีการลบลหู่
คุณของพ่อครัว ในกาลที่เป็นคฤหัสถ์

แล้วแต่ว่าพ่อครัวจะปรุงอาหารอย่างไร ก็ไม่ตรัสอะไรทั้งสิ้น

คาถาที่ ๓๑ ซึ่งเป็น **คาถาที่ ๑ ในวรรคที่ ๔** เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่อง
พระเจ้าพาราณสีเสวยอาหารที่ประณีตเพียงพระองค์เดียวเพราะติดในรส ภายหลังก็
ทรงระลึกได้ เห็นโทษ และได้สละราชสมบัติทรงผนวช บรรลุพระปัจเจกโพธิญาณ

ดูเป็นชีวิตของบุคคลในครั้งอดีต ซึ่งสามารถบรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแม้เพียงในเหตุการณ์ธรรมดาสามัญ ซึ่งทุกท่านก็ควรจะเคยประสบกับเหตุการณ์นั้น ๆ เช่น บางท่านอาจจะเป็นผู้ที่บริโภคอาหารที่ประณีตมีรสอร่อยเพียงผู้เดียว เคยไหม หรือว่า ทุกครั้งที่รับประทานอาหารที่ประณีตก็บริโภคร่วมกับผู้อื่น แต่ถ้าเป็นผู้ที่ติดในรสมาก ๆ ลองสังเกตดู อาจจะมีบางท่านซึ่งบริโภคอาหารที่มีรสประณีตนั้นเพียงผู้เดียว ไม่สามารถเอื้อเพื่อสละเจือจานเผื่อแผ่ให้กับบุคคลอื่นได้ แต่แม้กระนั้น ผู้ที่ได้อบรมเจริญบารมีมาที่สามารถจะบรรลุพระปัจเจกโพธิญาณ ก็ยังมีสติ การระลึกได้ และเห็นโทษของการติดในรสของตน ซึ่งเป็นผู้ที่บริโภคผู้เดียว

เพราะฉะนั้น สำคัญที่สติ ไม่ว่าจะอยู่ในเหตุการณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าสติสามารถที่จะเกิดขึ้นพิจารณา เห็นโทษ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง สติเจริญ ปัญญาเจริญ วิปัสสนาเจริญ ก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ไม่เกี่ยวกับการที่จะต้องออกไปบรรพชาอุปสมบท แต่เป็นการสะสมอบรมเจริญเหตุที่ถูกต้อง ซึ่งไม่ว่าจะประสบเหตุการณ์ใด ๆ ในเพศใด สติก็มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้น ระลึกเห็นคุณและโทษของสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงได้

อีกเรื่องหนึ่ง เป็นคาถาที่ ๒๐ ซึ่งเป็น **คาถาที่ ๑๐ ในวรรคที่ ๒**

ข้อความมีว่า

พระโอรสของพระเจ้าพาราณสีใครที่จะบวช ทั้ง ๆ ที่ยังทรงพระเยาว์ พระราชาและพระมเหสีได้ทรงทัดทานไม่ให้บวช แต่ไม่สำเร็จ ก็ทรงอนุญาตให้พระโอรสบวชได้ แต่ให้พระโอรสปฏิญาณว่า เมื่อบวชแล้วต้องอยู่ในอุทยานเท่านั้น ไม่ให้ไปที่อื่น เมื่อพระโอรสทรงผนวชแล้ว พระอัคมรเหสีพร้อมด้วยหญิงนักพ้อ ๒๐,๐๐๐ นางแวดล้อมเสด็จไปถวายภัตตาหาร และสนทนาปราศรัยจนถึงเที่ยงวัน พระราชาเสด็จมาในเวลาเที่ยงวัน ให้พระโอรสเสวยแล้ว ทรงสนทนาปราศรัยตลอดวันจนถึงเย็น แล้วเสด็จกลับ โดยให้ราชบุรุษเฝ้าปรนนิบัติรักษาอยู่ตลอดเวลา

๙๓๒

นี่คือชีวิตการบวชของโอรสของพระเจ้าพาราณสีพระองค์หนึ่ง ในครั้งหนึ่ง ซึ่งไม่ได้อยู่ตามลำพังโดยอหังการของผู้ที่เป็นบรรพชิต ตามที่ได้กล่าวถึงแล้วว่า ความต่างกันของเพศคฤหัสถ์กับเพศบรรพชิต คือ เพศบรรพชิตนั้นต้องสละทุกอย่าง แม้วงศาตนาญาติ มิตรสหาย โภคสมบัติ เป็นผู้ที่มีความตั้งใจมั่นที่จะอบรมเจริญ ปัญญาในเพศที่อยู่ผู้เดียว ไม่เกี่ยวข้องกับวงศาตนาญาติและมิตรสหาย

แต่ชีวิตของพระโอรสของพระเจ้าพาราณสี เวลาที่ทรงผนวชแล้ว พระมารดา พร้อมด้วยหญิงนักฟ้อน ๒๐,๐๐๐ นางแวดล้อม เสด็จไปถวายภัตตาหาร และสนทนา ปราศรัยจนถึงเที่ยงวัน หลังจากนั้นพระราชาก็เสด็จมาในเวลาเที่ยงวัน ให้พระโอรส เสวยแล้ว ทรงสนทนาปราศรัยตลอดวันจนถึงเย็น และเวลาที่เสด็จกลับ ยังให้ราชบุรุษ เฝ้าปรนนิบัติรักษาอยู่ตลอดคืน

สมัยนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าทรงพระนามว่า อาทิจจพันธุ์ อยู่ที่แคว้นมคธ นันทมูลกะ ได้ทรงพิจารณาการประพฤติปฏิบัติของพระราชโอรสนั้น และทรงทราบว่า ถ้าจะให้พระกุมารทรงเบื่อหน่ายตามวิสัยของพระองค์เอง ย่อมสิ้นเวลานาน เมื่อได้ โอกาสจึงทรงดำริที่จะแสดงอารมณ์ที่เหมาะสมที่ควรแก่เพศบรรพชิตแก่พระกุมาร

พระปัจเจกพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังพระราชอุทยาน ซึ่งพระราชาทรงนิมนต์ให้อยู่ ในพระราชอุทยาน และเมื่อได้โอกาส พระปัจเจกพุทธเจ้าได้ทรงแสดงที่ประทับของ พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายแห่งหนึ่งในภูเขาคิณนิพพานให้พระกุมารทอดพระเนตร และเสด็จกลับไป

ตอนกลางคืนราชบุรุษผู้อารักขา ก็ประมาณนอนเสียเพราะคิดว่า พระกุมารคง ไม่เสด็จไปไหน แต่พระกุมารได้เสด็จไปสู่ป่าในภูเขาคิณนิพพาน ได้เจริญวิปัสสนา และได้บรรลุพระปัจเจกโพธิญาณ

สำหรับในคาถาอื่น ๆ เช่น คาถาที่ ๑๙ ซึ่งเป็นคาถาที่ ๙ ในวรรคที่ ๒ เป็นเรื่องของพระราชาในพระนครพาราณสี ซึ่งเจริญวิปัสสนาและบรรลุพระปัจเจกโพธิญาณบนคอช้าง

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นจริง ๆ ว่า ชาตินี้ท่านจะเป็นเพศใดก็ตาม ก็อบรมเจริญไปจนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม โดยไม่ต้องห่วง ไม่ต้องกังวล เพราะใครจะเป็นบรรพชิต หรือใครจะเป็นคฤหัสถ์ ย่อมเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของการสะสมของท่านในแต่ละชาติ

ถ. พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นเพศคฤหัสถ์ ใช่ไหม

สุ. เวลาเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ไม่เป็น แม้พระอรหันต์ก็ไม่เป็น ใครก็ตามที่บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ ดับกิเลสหมดแล้ว จะไม่เป็นเพศคฤหัสถ์ แต่เรื่องที่กล่าวถึงแสดงให้เห็นว่า แม้เป็นคฤหัสถ์ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ก็ยังสามารถที่จะบรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ และเมื่อบรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ก็ไม่ใช่พระราชา ไม่ใช่คฤหัสถ์อีกต่อไป

ถ. บวชในสำนักหรือเปล่า

สุ. ไม่มีสำนักของพระอรหันต์สัมผัสพุทธเจ้า แต่ท่านก็ไปสู่สำนักของท่าน ซึ่งไม่ใช่อาคารบ้านเรือน ไปสู่ป่า ไปสู่เขา

ถ. ไม่นับว่าเป็นเพศฆราวาส ใช่ไหม

สุ. ต้องเป็นบรรพชิต

ถ. เวลาผมจะนอน เคยสวดมนต์ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า คุณของบิดามารดา และผู้มีพระคุณต่าง ๆ เมื่อระลึกถึงอย่างนี้ ผมคิดว่าปฏิบัติเป็นสมาธิไปหมด ไม่รู้จะทำอย่างไร ผมอยากจะปฏิบัติวิปัสสนา เมื่อปฏิบัติวิปัสสนา ก็ไม่ใช่ระลึกถึงบิดามารดา ปู่ย่าตายาย หรือผู้มีพระคุณต่าง ๆ ที่จะอุทิศส่วนกุศลไปให้เวลาจะนอน ขออาจารย์กรุณาอธิบายว่า จะทำอย่างไร ถ้าจะปฏิบัติวิปัสสนา ไม่ระลึกถึงก็ไม่ได้ ต้องระลึกถึง

สุ. วิปัสสนาคืออะไร

ถ. วิปัสสนาอย่างที่ท่านอาจารย์เคยสอน คือ ระลึกถึงความเป็นจริงถูกต้อง

ส. ระลึก สติเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง ขณะที่ระลึกถึงคุณของบิดามารดาเป็นนามธรรม ไม่ใช่เรา แต่ถ้าสติไม่เกิด ขณะนั้นเป็นเราที่กำลังระลึกถึงคุณของมารดาบิดา ซึ่งในขณะที่กำลังนึกถึงคุณของมารดาบิดา เป็นสภาพธรรมที่เป็นกุศลจิต เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น สติซึ่งเป็นสติปัฏฐาน สามารถที่จะเกิดระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตที่เป็นกุศลที่กำลังระลึกถึงคุณของมารดาบิดาว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นและก็นึกถึง ไม่ใช่ตัวตน

ถ. นึกถึงบิดามารดา นึกถึงผู้มีอุปการะ ใจเราไปคิดถึง ก็เป็นตัวตนไปแล้ว

ส. ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ขณะนั้นเป็นเราที่กำลังคิด แม้ในขณะที่ทุกท่านกำลังนั่งอยู่ในที่นี้ กำลังได้ยิน กำลังเห็น กำลังคิด ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นเราที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ กำลังเห็นเดี๋ยวนี้มีความรู้สึกว่าเป็นเรา กำลังได้ยินก็รู้สึกว่าเป็นเรา กำลังคิดก็นึกถึงว่าเป็นเราตามปกติ

แต่เวลาที่สติปัฏฐานเกิดขึ้น ไม่ได้ระลึกที่อื่น แต่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเห็น ที่กำลังได้ยิน ที่กำลังคิดนึกในขณะนี้ ฉันทะ เวลาที่คิดนึกถึงพระคุณของมารดาบิดา ในขณะนั้นเป็นสภาพคิดเหมือนกับสภาพคิดเดี๋ยวนี้

ถ. ก็เป็นตัวตน

ส. ถ้ารู้ว่าขณะนั้นเป็นนามธรรมที่กำลังคิด ที่กำลังรู้ค่า ที่กำลังรู้เรื่อง จึงไม่ใช่เรา เพราะเป็นสภาพที่กำลังรู้ค่าที่กำลังคิด ไม่ใช่สภาพที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่สภาพที่กำลังได้ยินเสียงที่กำลังปรากฏทางหู เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นผู้ที่มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น แม้ในขณะที่กำลังนึกถึงพระคุณของมารดาบิดา

ถ. นึกถึงพระคุณของมารดาบิดา ก็เป็นตัวตน

ส. ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด เป็นเรากำลังนึกถึง แต่เวลาที่สติเกิดระลึกได้ในขณะที่นึกถึง ขณะนั้นเป็นสภาพที่กำลังคิดคำ ใช่มั้ย

ถ. ยังไม่เข้าใจ

ส. ระลึกถึงคุณมารดาว่าอย่างไร

ถ. ท่านได้เลี้ยงดูเรามา

ส. ท่าน เป็นการนึกถึงคำว่าท่าน ได้ คือจิตกำลังนึกถึงคำว่าได้เลี้ยง ขณะนั้นเป็นจิตที่นึกถึงคำว่าเลี้ยง ดู ขณะนั้นเป็นจิตที่นึกถึงคำว่าดู เพราะถ้าจิตไม่คิดคำว่าท่าน ไม่คิดคำว่าได้ ไม่คิดคำว่าเลี้ยง ไม่คิดคำว่าดู ในขณะนั้นจะไม่มีการนึกถึงความหมายของคำว่า ท่านได้เลี้ยงดู

ถ. เท่ากับไม่มีอะไรเลย ถ้าเช่นนั้น เราก็ไม่คิดเลยในขณะนั้น

ส. ถ้าไม่คิด ก็เห็น ถ้าไม่คิดไม่เห็น ก็ได้ยิน ถ้าไม่คิดไม่เห็นไม่ได้ยิน ก็กำลังสัมผัส หรือกำลังรู้สภาพธรรมที่ปรากฏที่กาย เพราะเมื่อมีจิตเกิดขึ้นแล้ว เป็นสภาพรู้

การฟังธรรมเพื่อให้เข้าใจอรรถลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ แต่ไม่เคยรู้ไม่เคยเข้าใจถูกต้องในลักษณะของสภาพนั้น จึงยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ว่าเป็นเรา แม้แต่ในขณะที่กำลังคิด ก็มีความรู้สึกลึกซึ้งมันจริง ๆ ว่าเป็นตัวตน เป็นเรากำลังคิด เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานเพื่อที่จะให้เกิดการระลึก ศึกษา พิจารณา รู้ชัดในขณะที่กำลังคิด ไม่ใช่ไม่ให้คิด วิปัสสนาไม่ใช่ไม่ให้คิด

ถ. คิด ก็เป็นตัวตนอีก

ส. ปกติธรรมดา ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดก็ยึดถือความคิดว่าเป็นเรา นี่ตอนหนึ่ง คือ ตอนที่สติปัฏฐานไม่เกิด แต่เวลาที่สติระลึกได้ ต้องศึกษาให้เข้าใจแม้ความคิดว่าคืออะไรกัน เป็นเราจริงหรือเปล่าที่กำลังคิด ขณะนั้นเป็นสภาพที่กำลังรู้คำเหมือนกับทางหูที่กำลังรู้เสียง กำลังได้ยินเสียง

ถ. แปลว่า ให้รู้เท่านั้น ไม่ต้องคิดหรือ

ส. ไม่ใช่ว่าไม่ต้องคิด สภาพที่คิดมีจริง ๆ เหมือนกับสภาพที่กำลังเห็น ซึ่งกำลังมีจริง ๆ ไซ้ใหม่ จะต้องรู้ลักษณะที่เห็นว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพรู้ทางตา คือ กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ชันใด ไม่ว่าจะคิดเรื่องอะไรทั้งนั้น ไม่ว่าจะคิดเรื่องพระคุณของมารดาบิดา หรือคิดถึงเรื่องอื่นใดก็ตาม สภาพที่คิดไม่ใช่เรา และถ้าสติไม่เกิดขึ้น ไม่ระลึก ไม่ศึกษาให้เข้าใจว่า ในขณะที่คิดเป็นเพียงสภาพที่รู้ค่า ถ้าสติปฏิฐานไม่เกิดอย่างนี้ ก็ไม่มีวันที่จะละการยึดถือขณะที่คิดว่า เป็นเรา เป็นตัวตนที่กำลังคิด

เพราะฉะนั้น ขณะที่นึกถึงพระคุณของมารดาบิดา เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วแต่ว่าขณะนั้นมีปัจจัยที่จะให้เกิดคิดนึกขึ้น สภาพที่คิดนึกถึงพระคุณของมารดาบิดาก็เกิดขึ้น ซึ่งสติสามารถเกิดระลึกรู้ในขณะที่กำลังคิด รู้ว่าเป็นสภาพที่กำลังรู้ค่า นึกถึงค่า นึกถึงเรื่อง นึกถึงพระคุณโดยอาการต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่ตัวตน

นี่เป็นเรื่องการอบรมเจริญสติปฏิฐาน ที่สติจะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ อย่าเป็นห่วงว่า กำลังระลึกถึงพระคุณของมารดาบิดาสติปฏิฐานเกิดไม่ได้ หรืออย่าเป็นห่วงว่า กำลังแผ่อุทิศส่วนกุศลให้สัตว์อื่น บุคคลอื่น ขณะนั้นสติปฏิฐานเกิดไม่ได้

สติ สามารถเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ และควรจะเป็นปกติตามความเป็นจริง เช่น ในขณะนี้ ขณะที่กำลังเห็นตามปกติอย่างนี้ การที่ฟังเรื่องของสติปฏิฐาน ก็เพื่อที่จะให้เข้าใจว่า สติไม่ใช่สภาพที่ระลึกสิ่งอื่น แต่ในขณะที่กำลังฟัง หรือว่ากำลังเห็นในขณะนี้ สติปฏิฐานเป็นสภาพที่เกิดตามปกติ สามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเป็นปกติในขณะนี้เอง

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจความต่างกันของขณะที่หลงลืมสติ คือ ขณะที่สติไม่เกิด กับขณะที่มีสติ คือ ในขณะที่สติเกิดและระลึกศึกษา น้อมพิจารณาที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติ ตามความเป็นจริง

ผู้ฟัง พระธรรมของพระพุทธองค์ ท่านตรัสไว้แน่นอน เป็นของจริง เรา ผู้ปฏิบัติทั้งหลายต้องใช้ปัญญาพิจารณา จึงจะได้ผลโดยสมบูรณ์ ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ใน สภาพสภาวะเช่นไร อย่างการเจริญสมถวิปัสสนาเหมือนกัน ไม่จำเป็นต้องเวลานั้น เวลานี้จึงจะเจริญได้ ทุกขณะที่เรามีสติปัญญา เจริญได้ทุกขณะ

ผมขออภัยท่านผู้ฟังทั้งหลาย อยากจะเล่าเหตุการณ์ในชีวิตที่เกิดขึ้นเมื่อหลายปี มาแล้ว คือ ไม่ว่าทำกิจการอะไรก็มีแต่ทางเสื่อมลง ๆ ทำอะไรก็ขาดทุน จนสุดท้าย แทบไม่มีอะไรเหลือ มารดาก็มาเสียชีวิตอีก แบบนี้บางคนต้องไปเจริญสมถวิปัสสนา ที่โน่นที่นี่ถึงจะหายทุกข์ แต่ความจริง ถ้าเราใช้ปัญญาพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว ย่อมรักษาจิตใจของเราไว้ได้ ให้เป็นสุขอยู่ ถึงแม้จะมีสภาพเช่นนั้นเกิดขึ้น

อย่างปกติผมทำงานไป ทำอะไรไป ก็มีแต่ขาดทุน สิ่งทั้งหลายก็หมดไป เกิด ความแค้นใจ คับใจ โทสะเกิดขึ้น ผมก็นึกถึงที่อาจารย์เคยบรรยายว่า ผู้ใดเป็น ผู้มักโกรธ ผู้นั้นเป็นผู้เลวทราม ผมนึกขึ้นได้ว่า เราไม่ได้มีความโกรธมากก็จริง แต่ยังมี อยู่นิด ๆ หน่อย ๆ แต่พอมีสติระลึกว่าความโกรธเกิดขึ้นแล้ว เกิดความละอาย ความ เกรงกลัวโทษ โทสะที่เกิดขึ้นก็หายไป

นี่เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ประทานให้เรา ใช้ได้ทุกสถานการณ์ อย่างผม ทำ ๆ ไป ทุนหมดแล้วจะทำอย่างไร ก็นึกถึงพระสงฆ์ อย่างอนาถปิณฑิกเศรษฐีท่าน เป็นเศรษฐีมีทรัพย์สมบัติตั้งหลายสิบล้าน ท่านก็หมดจนกระทั่งไม่มีอะไรจะให้ทาน ถึงกับเอาปลายข้าวกับน้ำผักดองมาถวายพระ เรายังสงสัยท่านไม่ได้ พอนึกได้เท่านี้ ความคับแค้นใจก็หมด ไม่เกิดขึ้น อีกอย่างหนึ่งนึกถึงศีล เราก็ทำดีแล้ว ศีลทุกข้อ เกือบจะรักษาได้หมด มีบางอย่าง เช่น มุสาวาท การพูดเพ้อเจ้อ พูดคำหยาบ อะไร พวกนี้ที่รักษายากเหลือเกิน แต่ที่เราได้ปฏิบัติมาแล้ว ทำไมผลที่เราทำดีไม่ส่งเสริมให้ เรายุ่งเรือง กลับทำให้เรายากจน มานึกถึงคำสอนเรื่องศีล คือ บุคคลใดประพฤติ อทินนาทานเป็นอาจณ ทางไปของผู้นั้น คือ นรกและอบาย และเมื่ออุบัติเป็นมนุษย์ เศษของกรรมนั้นจะทำให้เป็นผู้ที่ยากไร้แสนเข็ญ ทำมาหากินก็ไม่พอกิน พอนึกถึงข้อนี้ ความเป็นตัวตนที่ยึดถืออะไรต่าง ๆ คล้าย ๆ จะหลุดลอยไปจากจิตใจของเรา แต่ที่เรา

จะคิดได้อย่างนี้ ต้องอาศัยพื้นฐานอย่างที่ว่าอาจารย์เคยสั่งสอนไว้ว่า ต้องรู้จักลักษณะของรูปเป็นอย่างนี้ ลักษณะของนามเป็นอย่างนี้ เมื่อรู้ลักษณะของรูปนามชัดเจนแล้ว จึงจะรู้จักจิต รู้เวทนา รู้กาย รู้ธรรม เป็นลำดับเลย

เพราะฉะนั้น คำสอนของพระพุทธองค์จึงใช้ได้ทุกสถานการณ์ ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในสภาพอย่างไร ผมเข้าใจอย่างนี้ จะถูกต้องประการใด

ส. ขออนุโมทนาท่านผู้ฟัง เพราะว่าชีวิตย่อมมีขึ้น ๆ ลง ๆ ถ้าชีวิตของใคร ยังไม่ได้ประสบกับความทุกข์ในยามที่คับแค้นหรือตกอับ ย่อมไม่สามารถทราบได้ว่า พระธรรมที่ได้ศึกษา ได้รับฟัง ได้ปฏิบัติ สามารถทำให้จิตใจพ้นจากความทุกข์ขึ้น ๆ ซึ่งเป็นความโสมนัส หรือว่าความชุ่มเคื่องใจ โดยระลึกได้ถึงกรรมซึ่งเป็นเหตุ และผลของกรรม

ถ้าเหตุการณ์นั้นยังไม่เกิด ทุกท่านที่กำลังมีความสุขก็อาจจะคิดว่า ท่านรับได้ หรือว่ารับไหว แต่ถ้าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง ๆ เมื่อไร เมื่อนั้นจะเป็นเครื่องพิสูจน์ให้ทราบว่า จิตใจของท่านยามที่ประสบความทุกข์ยากลำบาก สามารถที่จะได้รับรสของพระธรรมเกื้อกูลให้พ้นจากความทุกข์ใจได้มากน้อยแค่ไหน

สำหรับชีวิตของท่านผู้ฟังจริง ๆ น่าสนใจ และเป็นตัวอย่างแก่ผู้ที่ประพฤติกปฏิบัติธรรมทั้งหลายให้เห็นพระคุณของพระธรรมจริง ๆ ว่า ถ้าผู้ใดได้ศึกษาเข้าใจแล้ว และประพฤติปฏิบัติตาม ย่อมทำให้พ้นจากทุกข์ได้มากน้อยตามควรแก่เหตุ

ผู้ฟัง แปลกจริง ๆ ความทุกข์ ความโสมนัสต่าง ๆ รู้สึกเป็นเรื่องเฉย ๆ ไม่ต้องบอกว่าไม่เป็นตัวตน ความคิดเขาไปเองว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่อะไร เปรียบเหมือนทรัพย์สินสมบัติอะไรของเรา ของชาวโลก ที่นิยมนับถือยกย่องว่า เป็นของที่น่าเรอความสุขได้ในโลกนี้ แต่เมื่อคิดถึงเทพ ท่านเหล่านั้นย่อมเห็นของนั้นเปรียบประดุจเศษอิฐ เศษหิน ยิ่งผู้เจริญสมณะและวิปัสสนาเข้าใจลึกซึ้งแล้ว ย่อมเห็นสมบัติไม่ว่าชั้นเทพ หรือชั้นมนุษย์ทั้งหลาย ประดุจดั่งเศษสวะเช่นเดียวกัน

ส. ท่านผู้ฟังที่นั่งอยู่ที่นี้ ก็คงจะได้ประจักษ์แจ้งชัดในชีวิตของแต่ละบุคคล ว่า ท่านได้ประสบความสุข หรือความทุกข์มากน้อยต่างกันในขณะที่ไหน ซึ่งไม่ซ้ำกัน

เลย กรรมวิจิตรมาก แต่ละขณะที่เกิดขึ้นมีความรู้สึกเป็นสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อุเบกขาเวทนาบ้าง โสมนัสเวทนาบ้าง หรือโทมนัสเวทนาบ้าง แล้วแต่เหตุการณ์ในวันหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้น แต่ละชีวิตก็ได้มารับฟังธรรม แม้แต่ขณะที่นั่งฟังในขณะนี้ ความคิดนึกของแต่ละบุคคลย่อมต่างกันไปตามเวลาที่ได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของจิตที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งแต่ละท่านที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน สติสติปัฏฐานสามารถที่จะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะสภาพของนามธรรมในขณะนั้นว่า วิจิตรต่าง ๆ กัน

๙๓๓

ส. เมื่อวานนี้กับวันนี้ ความรู้สึกเหมือนกันไหม ก็คนละเรื่อง นามธรรมเมื่อวานนี้ รู้เหตุการณ์ต่าง ๆ และดับไป ผ่านไปมากมายแต่ละขณะจนกระทั่งถึงขณะนี้เดี๋ยวนี้ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง และเรื่องข้างหน้าที่จะมาถึงก็ไม่มีใครทราบ ว่าชีวิตของใครจะเป็นสุข เป็นทุกข์มากน้อยอย่างไร แต่สติปัญญานสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สติสามารถเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นเพียงสภาพธรรม ๒ อย่างเท่านั้น คือ นามธรรมและรูปธรรม

นามธรรมเป็นสภาพรู้ เมื่อนามธรรมเกิดขึ้นแล้วที่จะไม่รู้อะไร ไม่มี ขณะที่เห็นเป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าหลับตาลง หรือว่าจิตกำลังคิดเรื่องอื่น ในขณะนั้นเป็นสภาพรู้ แต่ว่าเป็นสภาพรู้เรื่อง รู้สิ่งอื่น ไม่ใช่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

ในขณะที่กำลังได้ยิน ขณะนี้ สติปัญญานเกิดขึ้น ระลึกถึงลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังรู้เสียง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น แต่เมื่อไรปัญญาจะรู้ชัดจริง ๆ ในลักษณะที่เป็นสภาพรู้ที่กำลังรู้ทางตา หรือว่ารู้ทางหู รู้ทางจมูก รู้ทางลิ้น รู้ทางกาย รู้ทางใจ

ฟังไปอีกเรื่อย ๆ จนกว่าสติปัญญานจะเกิดขึ้นและศึกษา ค่อย ๆ น้อมไปที่จะรู้จริง ๆ ว่า ลักษณะของสภาพรู้ ไม่มีรูปร่างสัณฐาน ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่รส ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่แข็ง เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ เป็นสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นรู้ทางตาก็คือเป็นสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นสภาพได้ยินเสียงทางหูก็เป็นสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นสภาพที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบกาย อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ก็เป็นแต่เพียงสภาพรู้ธาตุรู้เท่านั้นเอง ไม่ว่าจะเป็นกำลังคิดนึกเรื่องอะไรก็ตาม ก็เป็นแต่เพียงสภาพรู้ที่กำลังรู้คำรู้เรื่องที่กำลังคิด หลายกับทั้ง ๆ ที่ได้ยินได้ฟังอยู่เรื่อย ๆ กว่าสติจะเกิดขึ้นระลึก

ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงตามความเป็นจริง และเพิ่มความรู้ขึ้นทีละเล็กทีละน้อย จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนเมื่อไร เมื่อนั้นจึงจะหมดความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเคยได้ยินได้ฟังมาเป็นกัป ๆ ว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือที่กำลังได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู

ใน ๖ ทวารนี้ ไม่ว่าจะเกิดเป็นเทพ และมีโอกาสได้ยินได้ฟังเรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐานที่ศาลาสุธรรมาในชั้นดาวดึงส์ หรือว่าในชั้นยามา ในชั้นดุสิต ในชั้นนิมมานรดี ในชั้นปรนิมมิตวสวัตดี และคงจะหายากสำหรับผู้ที่จะอบรมเจริญความสงบจนกระทั่งถึงฉานจิตไปเกิดในพรหมโลก ซึ่งในพรหมโลกก็มีการสนทนา มีการแสดงธรรมเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม แล้วแต่ที่ท่านจะสะสมความสนใจมากน้อยเท่าไรในการที่จะฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมต่อไปอีก ไม่ว่าจะในภพไหนชาติไหน ถ้าไม่ถึงความสนใจ การที่จะโน้มไปพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมพร้อมสติที่เกิดขึ้น ก็ย่อมมีน้อยกว่าผู้ที่ขาดความสนใจ

เพราะฉะนั้น ก็เป็นปกติธรรมดาในชีวิตจริง ๆ

เรื่องของการอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่เรื่องพิเศษที่จะต้องไปสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใด โดยมีกำหนดว่า จะเข้าเท่านั้น จะออกเท่านั้น หรืออะไรอย่างนั้น แต่จะต้องฟังจนกระทั่งเข้าใจ เมื่อมีความเข้าใจ สติปัญญาที่จำสิ่งที่ได้ฟังอย่างมั่นคงจะเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกได้ แม้ในขณะที่กำลังฟัง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การกระทบสัมผัส การคิดนึก หรือว่าเรื่องราวชีวิตของผู้หนึ่งผู้ใดก็ตาม หรือแม้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สติก็สามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงได้

ถ. การเจริญสติปัฏฐานจุดประสงค์เพื่อให้รู้แจ้งชัดว่า นามหรือรูป แต่ขณะที่มีสติเกิดขึ้น เช่น พิจารณาเสียง ขณะที่สังเกตใส่ใจในลักษณะของเสียง ขณะนั้นไม่ได้รู้ว่า เสียงนั้นเป็นรูป ขณะนั้นชื่อว่า รู้นามรูปหรือเปล่า

สุ. ขณะนั้นสติระลึกถึงลักษณะของอะไร

ณ. ของเสียง

ส. อย่างไร

ณ. กำลังสังเกตลักษณะของเสียงว่า เสียงมีลักษณะอย่างนี้ ๆ แต่ไม่ได้ใส่ใจว่า เสียงนั้นคือรูป ใส่ใจสังเกตแต่ว่าเสียง ไม่ได้รู้ว่าเสียงนั้นเป็นรูป ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐานใหม่

ส. ถ้าเสียงไม่ใช่รูป เสียงเป็นอะไรในขณะนั้น

ณ. ขณะนั้นใส่ใจแต่เพียงเสียง

ส. เวลาที่ทุกท่านกำลังได้ยินเสียง ถูกไหม

ณ. ใช่

ส. เวลาสติระลึกที่เสียง

ณ. ใส่ใจที่เสียง และสังเกตรู้ว่า เสียงไม่ใช่ได้ยิน เสียงไม่ใช่เห็น ก็รู้อยู่ ใส่ใจอยู่ แต่ไม่ได้มนสิการว่า เสียงเป็นรูป

ส. ไม่ต้องนึกว่าเสียงเป็นรูป ไม่ต้องนึกเป็นคำว่า เสียงเป็นรูป แต่ให้รู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่ไม่ใช่สภาพธรรมชนิดอื่น เสียงไม่ใช่เห็น ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะนี้กำลังนั่งตามปกติ สติระลึกที่เสียง เสียงเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏอย่างหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา

เวลาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และใช้คำบัญญัติเพื่อที่จะให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ต้องใช้คำยาว ใช่ไหม เช่น คำว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ ขณะนี้ถ้าลักษณะของนามธรรมปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน คือ เป็นอาการรู้ หรือเป็นธาตุรู้ ในขณะนั้นไม่ต้องคิดคำว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ เพราะลักษณะของธาตุรู้ อาการรู้กำลังปรากฏกับสติและปัญญา เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังรู้ชัดในลักษณะที่เป็นธาตุรู้ อาการรู้ ในขณะนั้นไม่ทันที่จะต้องนึกคำว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ แต่เวลาที่จะอธิบาย เพื่อที่จะให้บุคคลอื่นเข้าใจลักษณะที่เป็นนามธรรมจำเป็นที่จะต้องใช้คำ ซึ่งเป็นคำที่ยาว คือ นามธรรมเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ แต่ในขณะที่นามธรรมกำลังปรากฏโดยการเป็น

ธาตุรู้จริง ๆ ในขณะนั้นไม่ใช่การนึกคำเหล่านี้เลย ฉันทใด กว่านามธรรมจะปรากฏโดยความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ก็จะต้องมีการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละลักษณะโดยไม่ใช่การคิดว่า เสียงเป็นรูปธรรม แต่ในขณะนั้นเป็นการรู้ลักษณะของเสียงซึ่งเป็นสภาพที่ปรากฏว่า ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางจมูก คือ ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่อ่อนหรือแข็งที่ปรากฏทางกาย แต่ในขณะนี้สติจะสามารถรู้ใหม่ว่า สติกำลังระลึกที่เสียง หรือกำลังระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังรู้เสียง หรือกำลังรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังคิดถึงคำ หรือความหมายของเสียงที่ได้ยิน

ถ. เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ผู้ปฏิบัติที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะที่อยู่เสียง ขณะนั้นไม่ต้องคิดว่า เสียงนั้นเป็นรูป

อีกอย่างหนึ่งที่ผมปฏิบัติมา เรื่องของการเจริญสติปัฏฐานยากที่สุดอย่างหนึ่งคือ ให้ปกติ ๑๐๐ % นี่ยากมาก บางครั้งผู้ที่เจริญสติปัฏฐานก็คิดว่า ตัวเองเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติอยู่แล้ว ชีวิตประจำวันสติเกิดขึ้นเมื่อไร ก็พิจารณาเมื่อนั้นได้เข้าใจอย่างนี้ แต่อย่างนี้ก็ยังไม่ใช่ปกติ ๑๐๐% คือ ผู้ที่จะปฏิบัติอย่างนี้ เมื่อสติเกิดขึ้น ขณะนั้นมักจะไม่ใช่ปกติแล้ว ต้องการจะไปพิจารณาเสียง ต้องการจะไปพิจารณาเห็น ต้องการจะไปพิจารณาเย็นร้อน อ่อนแข็ง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ขณะนั้นปฏิบัติไม่ถูก ถ้าต้องการจะพิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใดขณะนั้นไม่เป็นสติปัฏฐานแต่เป็นอกุศลแล้ว ทั้ง ๆ ที่สติสัมปชัญญะมีอยู่ แต่ขณะนั้นผมใช้คำว่า พิจารณาไม่ถูกหรือปฏิบัติไม่ถูก ถ้าในขณะนั้นมีความต้องการ

สติปัฏฐานจริง ๆ คือ ขณะใดที่สติสัมปชัญญะเกิดขึ้น ขณะนั้นอารมณ์ย่อมมีปรากฏ แล้วแต่ว่าสติจะระลึกไปทางไหน ถ้าระลึกไปที่ไหน ก็รู้ที่นั่น ขณะนั้นจึงจะเป็นปกติ ๑๐๐ % และชื่อว่า เป็นการเจริญวิปัสสนาจริง ๆ

สุ. เป็นการถูกต้อง ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ความเป็นตัวตนนี้มากมายสักแค่ไหน ในชีวิตธรรมดาที่เป็นปกตินี้เอง พอสติเกิดระลึกชนิดหนึ่ง ดีใจ อยากจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏอื่น ๆ ด้วย ขณะนั้นมีความรู้สึกเป็นตัวตนแทรก

ขึ้น เพราะความรู้สึกว่าเป็นตัวตนนั้นมีอยู่เป็นประจำ ยังไม่สามารถที่จะต้านทาน หรือ วัลลดน้อยลงโดยที่สติเพิ่มขึ้นก่อน

เพราะฉะนั้น ถ้าเพียงสติเกิดขึ้นบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานก็จะได้ ทราบว่า การที่เริ่มระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ต่างกับขณะที่หลงลืมสติ เพียงแค่นี้ก่อน ไปช้า ๆ ตามความเป็นจริง เพราะอะไร เพราะไปเร็วไม่ได้ ไม่มีใครที่ จะไปเร็ว แต่ว่าใจนี้อยากจะเร็ว ซึ่งเป็นลักษณะของโลภะ เป็นลักษณะของความ ต้องการ ซึ่งจะต้องรู้ตามความเป็นจริง

ที่ท่านผู้ฟังกล่าวเมื่อครู่นี้ เป็นปัญญาที่รู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะใดเป็น สติปัฏฐาน และขณะใดเป็นความต้องการซึ่งเกิดติดตามขณะที่มีการระลึกถึงลักษณะ ของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ให้เห็นลักษณะของโลภะหรือความต้องการว่า ติดตาม อย่างรวดเร็วและง่ายดาย เมื่อใดที่ยังไม่รู้ชัดในลักษณะของโลภะตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เมื่อนั้นก็ยังไม่สามารถดับโลภะที่เกิดร่วมกับ มิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

บางท่านอาจจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในชาตินี้ก็ได้ ไม่ใช่ว่าไม่ได้ แต่ต้องด้วย ปัญญาจริง ๆ ไม่ใช่สติปัฏฐานก็ไม่เกิด หรือถึงเกิดบ้างก็ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ ปรากฏตามความเป็นจริงตามลำดับขั้น และไปคิด ไปเข้าใจว่า กำลังจะเป็น พระอริยเจ้า กำลังจะเป็นพระอริยบุคคล นั่นผิด แต่จะต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ในขณะที่กำลังเห็นทางตา สติระลึกถึงลักษณะของสภาพรู้ต่างกับสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือเปล่า ตรงตามความเป็นจริง เพราะว่าบางท่านสติระลึกถึงลักษณะของรูปธรรมที่ ปรากฏที่กาย เช่น เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง เป็นการเริ่มต้นที่สติจะเริ่ม อบรมเจริญขึ้น แต่ว่าสตินั้นยังไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเห็นในขณะนี้ ไม่ต้องกล่าวถึงในขณะอื่นซึ่งผ่านไปแล้ว จะด้วยสติหรือด้วยหลงลืมสติก็ตามแต่ ไม่ต้องคิดถึงอนาคตซึ่งยังไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น เครื่องพิสูจน์ธรรม คือ ในขณะนี้ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ที่กำลังนั่งฟังเรื่องของสติปัฏฐาน แต่เป็นนามธรรม และรูปธรรมแต่ละลักษณะซึ่งเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว

ทางตาที่กำลังเห็นเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งต่างกับสิ่งที่ปรากฏทางตาโดยสิ้นเชิง เพราะว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสี่สัณฐานณะต่าง ๆ ทำให้เกิดการตรึกนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏต่าง ๆ แต่สภาพรู้หรือธาตุรู้ต่างกับสิ่งที่ปรากฏทางตาโดยสิ้นเชิง เพราะว่าเป็นเพียงสภาพรู้ เป็นเพียงธาตุรู้เท่านั้น

นั่งเฉย ๆ ไม่คิดอะไรเลย รู้ใหม่ ขณะนั้นรู้หรือไม่รู้ ที่จะรู้ว่าสภาพรู้ ธาตุรู้มีลักษณะอย่างไร จะต้องรู้ตามความเป็นจริง หหมดความสงสัยในสภาพรู้ ในธาตุรู้ลักษณะต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นการถามถึงลักษณะของธาตุรู้ขณะไหน จะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทวารไหน อย่างไรก็ตาม ก็จะต้องรู้ชัดในลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ว่า ลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ นั้นเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้น ขณะนี้นั่งเฉย ๆ รู้อะไรหรือเปล่า รู้หรือไม่รู้ ต้องมีธาตุรู้หรืออาการรู้ แม้ว่าจะไม่ปรากฏว่าขณะนั้นรู้อะไร แต่มีอยู่ มีอยู่พอที่จะเกิดอาการรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ แม้จะมีการเห็น มีการได้ยิน แต่ไม่ค่อยจะสนใจที่จะรู้ว่าเห็นอะไร ได้ยินอะไรก็บ่อย ไซ้ใหม่ ไม่ได้ตั้งใจฟัง หรือว่าบางทีได้ยินแต่เสียง ไม่ได้สนใจ แต่เวลาสนใจก็ต้องถามว่า เมื่อขณะนี้พูดว่าอะไร เพราะว่าได้ยินเพียงแต่เสียง และไม่ได้สนใจในเสียงที่ได้ยินว่า เป็นเรื่องอะไร เพราะฉะนั้น ก็ไม่เกิดการนึกคิดตามเสียงที่ได้ยินว่าเป็นเรื่องอะไร แต่ว่ามีธาตุรู้ มีสภาพรู้ มีอาการรู้ ซึ่งกำลังรู้เรื่องอื่น แต่ว่าเรื่องที่รู้ไม่ปรากฏถ้าขาดความสนใจ เพราะฉะนั้น ลักษณะของสภาพขณะที่มีสติกับขณะที่หลงลืมสติจึงต่างกัน เพราะขณะที่หลงลืมสติ แม้จะเห็นก็ยังไม่ว่าอะไร แม้จะได้ยิน แต่ไม่สนใจก็ยังไม่ว่าอะไร เหมือนกับไม่รู้ ขณะที่กำลังนั่งอยู่ที่นี่ บางท่านอาจจะเป็นอย่างนั้น คือ เหมือนไม่รู้อะไร เผลอ ๆ ไปก็มี แต่ว่าอย่างนั้น แม้ในขณะนั้นก็เป็นสภาพรู้ มีธาตุรู้ที่กำลังรู้ อยู่ จึงเผลอ ลักษณะที่เผลอก็เป็นลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ชนิดหนึ่ง ซึ่งต่างกับขณะที่ไม่เผลอ

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้โดยถ่องแท้จริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สติปัฏฐานจะต้องเกิดขึ้น

ระลึกศึกษาเพื่อความรู้ชัดในลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ ซึ่งจะปรากฏให้ประจักษ์แจ้ง
จริง ๆ ว่า เมื่อเป็นสภาพรู้ หรือธาตุรู้ อาการรู้ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตาโดยสิ้นเชิง
ในขณะที่กำลังเห็น

ไม่ใช่เสียงที่ปรากฏทางหูโดยสิ้นเชิง เป็นแต่เพียงธาตุรู้ หรือสภาพรู้ ในขณะที่
เสียงกำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น เสียงเป็นเสียง สภาพรู้ ธาตุรู้ อาการรู้ เป็นสภาพที่
ไม่ใช่เสียงโดยสิ้นเชิง ในขณะที่เสียงกำลังปรากฏ

สภาพรู้ ธาตุรู้มีจริง แต่ต้องโน้มไปพร้อมสติที่ระลึก ที่จะศึกษา ที่จะเข้าใจ
ที่จะรู้ที่ละเอียดที่ละเอียดในลักษณะของธาตุรู้ อาการรู้ สภาพรู้ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่
บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และความต้องการที่จะรู้ ก็เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ถ้าสติไม่เกิดก็
ไม่สามารถที่จะรู้ในลักษณะของธาตุรู้ สภาพรู้ ซึ่งเป็นความต้องการ ที่ต่างกับขณะที่
เป็นสภาพธรรมอื่น

๙๓๔

ส. สติปัฏฐานต้องอบรมเจริญ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะซึ่งมีลักษณะจริง ๆ ปรากฏให้รู้ได้ ความรู้สึกเสียใจกับความรู้สึกดีใจเป็นสภาพธรรมที่มีจริง วันหนึ่ง ๆ ก็แล้วแต่ว่าจะดีใจบ่อย หรือว่าจะเสียใจบ่อย หรือว่าจะรู้สึกเฉย ๆ บ่อย แต่ถ้าสติไม่ระลึกจะไม่รู้เลยว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่มีลักษณะของตนเกิดขึ้นปรากฏและก่อกมลไป เปลี่ยนแปลงไปเป็นสภาพธรรมอื่นอยู่เรื่อย ๆ แต่ละขณะ ทุก ๆ ขณะในขณะนี้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานจึงเป็นปกติ และเป็นการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่มีลักษณะปรากฏจริง ๆ จนกว่าจะรู้ชัด ถ้ามีความต้องการเกิดขึ้นก็รู้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่สติปัฏฐาน เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่ต้องการ แต่แม้กระนั้นสติก็สามารถระลึกรู้ลักษณะสภาพของความต้องการว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เรา

เมื่อไรจะเป็นอย่างนี้ ที่จะรู้แม้ลักษณะของความต้องการ ซึ่งเกิดติดตามสติปัฏฐานว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ถ้าระลึกบ่อย ๆ จนกระทั่งชำนาญ จนกระทั่งเป็นพละ ก็จะเข้าใจในอรรถของสัททาละ สติพละ วิริยพละ สมာธิพละ ปัญญาพละว่า ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใดก็ตาม สติที่เป็นพละแล้ว ย่อมสามารถระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมนั้น ปัญญาพละสามารถรู้ชัดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็นโลภะ โทสะ โมหะ อิสสา มัจฉริยะ นามธรรมหรือรูปธรรมประเภทใด ๆ ทั้งสิ้น มิฉะนั้นจะไม่ชื่อว่าเจริญสติปัฏฐาน แต่เพราะสติที่เกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อยแต่ละทาง ทางตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ใจบ้างในแต่ละภพ ในแต่ละชาติ จะเป็นปัจจัยทำให้สติพละเกิดขึ้น เมื่อนั้นจึงจะสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดต่อกันทางตาต่อกับทางใจ ทางหูต่อกับทางใจ ทางจมูกต่อกับทางใจ ทางลิ้นต่อกับทางใจ

ทางกายต่อกับทางใจตามปกติ ตามความเป็นจริง ซึ่งสติจะเกิดระลึกถึงลักษณะสภาพของนามธรรมหรือรูปธรรมทางหนึ่งทางใดก็ได้ ไม่มีการจำกัด หรือว่าไม่มีกฎเกณฑ์ที่วางระเบียบแบบแผนไว้ว่า จะต้องรู้ลักษณะของนามนั้นก่อน หรือว่ารูปนั้นทีหลัง เป็นเรื่องปกติธรรมดาจริง ๆ

ถ. ร่างกายของเราเมื่ออายุมากขึ้น แก่ลง ๆ สติก็มีความหลงเกิดขึ้น เป็นต้นว่า รับประทานอาหารแล้วก็บอกว่า ยัง หรือว่ายังไม่ได้รับประทานก็บอกว่า รับประทานแล้ว หรือว่ามีสภาพเป็นเด็ก ๆ อยากจะเรียนถามอาจารย์ว่า ถ้าเราเจริญสติเหตุการณ์อย่างนี้จะเกิดขึ้นใหม่ หรือว่าจำเป็นต้องเกิดขึ้นตามภาวะของร่างกายของสังขาร ที่ผมเห็นมา แม้แต่ผู้ที่เข้าวัด ถือศีล พังกรรม พอแก่มา ๆ ก็หลงคุณพ่อผมเอง ไปให้หมอตตรวจ หมอก็อวหลงเสียแล้ว

สุ. แล้วแต่การสะสม ตอนเป็นเด็กมีโมหะ และก็เพิ่มขึ้นจนถึงวัยหนุ่มสาว ไม่ใช่ว่าโมหะนั้นจะลดน้อย ทั้งโลภะ โทสะ โมหะ เพิ่มขึ้น ซึ่งกว่าจะถึงวัยชราจะมากสักแค่ไหน ทั้งโลภะ ทั้งโทสะ ทั้งโมหะ ถ้าเป็นผู้ที่สะสมปัญญา ก็แล้วแต่กำลังของสติปัญญาอีกเหมือนกัน ถ้าเป็นปัญญาที่ไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะตามควร แต่ถ้าเป็นพระอรหันต์ หรือแม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ก็ได้ทรงแสดงธรรมว่า แม้ใครจะห้ามพระองค์ไปด้วยเสียงน้อยก็ไม่ใช่จะทำให้ความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นด้อยลง หรือว่าหมดลง เพราะว่าพระคุณที่ได้อบรมเจริญพระบารมีมาที่จะตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ปัญญาที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ไม่มีวันที่จะหมดสิ้น หรือว่าเสื่อมลง ด้วยการที่ต้องถูกห้ามไปในเดียยน้อย ๆ แต่ถ้าเป็นบุคคลอื่น โลภะหรือโทสะย่อมเกิด พร้อมทั้งโมหะ

นั่งเก้อสรวย ๆ ใหญ่ ๆ กับนั่งเก้อสรวยตัวเล็ก ๆ ความรู้สึกต่างกันใหม่สำหรับผู้ที่มีกิเลส แต่สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้สึก ไม่ต่าง ไม่ว่าจะนั่งเก้อสรวยไหน ไม่ว่าจะเพ่งตรัสรู้หรือว่าใกล้จะปรินิพพาน ปัญญาของพระองค์ไม่ได้หมดสิ้นไปตามวัย

ถ. คำว่า สภาวะ กับคำว่า ลักษณะ ๒ คำนี้ต่างกันอย่างไร

ส. สภาวะ หมายความว่าถึง สภาพธรรม ว. กับ พ. ใช้แทนกันได้ เป็นสิ่งที่มีจริง สิ่งที่มีจริงมีลักษณะต่าง ๆ กันไป โลกะเป็นสิ่งที่มีความจริง เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง โทสะก็เป็นสิ่งที่มีจริง จึงเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ลักษณะของโลกะซึ่งเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่มีจริง ต่างกับลักษณะของโทสะซึ่งเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่มีจริง

ถ. ดังนั้น คำว่า สภาวะ กับ ลักษณะ ก็ใช้ซ้ำ

ส. ลักษณะของสภาพธรรม

ถ. ลักษณะของโลกะก็มีของเขาอยู่ ลักษณะของโทสะก็มีของเขาอยู่ คำว่า สภาวะ ที่เราจะใช้กับธรรมชาติชนิดนี้ สมมติคำว่า โลกะ จะใช้ว่า สภาวะของโลกะได้ไหม

ส. ได้ สภาพหรือลักษณะ

ถ. ในขณะนั้นที่โลกะเกิด ปรากฏชัดเพียงอย่างเดียว เรียกว่า สภาวะ

ส. เป็นสิ่งที่มีจริง

ถ. ผมเคยฟังเทศน์ที่คุณลุงคนหนึ่งอธิบายว่า ภาษาบาลีบอกว่าธรรมชาติอันใดที่ปรากฏได้ให้รู้ตามความเป็นจริง ธรรมชาตินั้นถือว่าเป็นสภาวะ

ส. เป็นสิ่งที่มีจริง

ถ. บางครั้งมีคนบอกให้ฟังว่า สภาวะต่างกับลักษณะตรงที่ สภาวะจะปรากฏเป็นอนิจจัง อย่างที่เข้าใจกันว่า เป็นสามัญญลักษณะ

ส. สภาพธรรม หมายความว่าถึง สิ่งที่มีจริง

ถ. เพราะฉะนั้น ไตรลักษณ์ก็หมายถึงสภาพที่มีจริง อะไรแบบนั้น หรืออย่างไร ลักษณะก็ควรจะเป็นอันหนึ่ง สภาวะก็ควรจะเป็นอันหนึ่ง ใช่ไหม

ส. สภาพธรรมเป็นสิ่งที่มีความจริง และสิ่งที่มีจริงนี้มีลักษณะ ๒ อย่าง คือ วิเสสลักษณะ เป็นลักษณะเฉพาะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง

วิเสสลักษณะของโลกะ เป็นความต้องการ ความพอใจ ความติด ความไม่สละ ความปรารถนา วิเสสลักษณะของโทสะ เป็นปฏิเสธ เป็นความหยาบกระด้าง แต่ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้น จะต้องมีการปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้น

และสามัญญลักษณะ เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรมที่เกิด เพราะเหตุปัจจัยปรุงแต่งมี ๓ อย่าง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้แก่ สภาพที่ไม่เที่ยง สภาพที่เป็นทุกข์ สภาพที่ไม่ใช่ตัวตน นี่เป็นสามัญญลักษณะของสังขารธรรมทั้งหลาย แต่วิเศษลักษณะ หมายความว่าถึงลักษณะเฉพาะของสภาพธรรมแต่ละชนิด

ถ. ที่เรียกว่าต่างกัน ก็มี ๒ ชนิดนี้ ถ้าเราจะหาข้อสรุปที่แน่นอนว่า ๒ พยางค์ หรือ ๒ ประโยคนี้ จะใช้ต่างกัน

สุ. สภาพธรรม หมายความว่า สิ่งที่มีจริง สิ่งที่มีจริงมีลักษณะประจำตัว อยู่ ๒ อย่าง คือ วิเศษลักษณะ ลักษณะเฉพาะของสภาพธรรมแต่ละชนิด กับ สามัญญลักษณะ ซึ่งสาธารณะทั่วไปกับสังขารธรรมทั้งหลาย คือ ลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ขอกล่าวถึงท่านพระพุทโธมหาราช ซึ่งท่านที่ศึกษาปริยัติธรรมไม่ว่าจะเป็น พระวินัย พระสูตร หรือพระอภิธรรมก็ตาม ย่อมศึกษาอรรถกถาด้วย และเมื่อศึกษา อรรถกถาแล้วจะทราบว่า ผู้ที่รจนอรรถกถาส่วนใหญ่ คือ ท่านพระพุทโธมหาราช ซึ่งมีผู้ที่สงสัยและมีปัญหาว่า ท่านเป็นพระอรหันต์หรือเปล่า บางท่านก็รู้สึกว่าจะขาด ความเคารพนบถในท่านพระพุทโธมหาราช เพราะคิดว่าท่านคงไม่ใช่พระอรหันต์ ตามประวัติของท่านในพุทโธมหาราชานิทาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ภิกษุชาวพม่ารจนาขึ้นแสดงว่า ท่านปรารถนาที่จะเป็นสาวกของพระศรีอริยเมตไตรย์ และเมื่อท่านมรณะแล้ว ท่านก็ เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต แต่ถ้าดูในคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ท่านรจนา ก็ยากที่จะคิดว่า ท่านไม่ใช่ พระอรหันต์

เพราะฉะนั้น จะขอกล่าวถึงข้อความที่ปรากฏในอรรถกถา เช่น ใน **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล**

สมันตปาสาทิกา เป็นอรรถกถาพระวินัย ซึ่งท่านพระพุทโธมหาราชได้รจนา ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการแด่พระผู้เป็นที่พึ่ง ผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณา พระองค์ผู้ทรงกระทำกรรมที่ทำได้ยากยิ่งตลอดกาล ซึ่งจะนับประมาณมิได้ แม้ด้วยหลายภฏิกัป ทรงถึงความยากลำบากเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์โลก

ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการแก่พระธรรมอันประเสริฐ อันขจัดเสียซึ่งข้ายคือกิเลส มีอวิชชาเป็นต้น ที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยอยู่เป็นนิตย์ ซึ่งสัตว์โลกเมื่อไม่หยั่งรู้ต้องท่องเที่ยวไปสู่ภพน้อยและภพใหญ่

ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการด้วยเศียรเกล้า ซึ่งพระอริยสงฆ์ผู้ประกอบด้วยคุณ มีศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะเป็นค้ำมูล เป็นเนื่อนานุญของเหล่าชนผู้มีความต้องการด้วยกุศล

ข้าพเจ้ามนัสการอยู่ซึ่งพระรัตนตรัย อันควรนมัสการโดยส่วนเดียว ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ได้แล้วซึ่งกุศลผลบุญที่ไพบูลย์หลังไหลไม่ขาดสายอันใด ด้วยอานุภาพแห่งผลบุญนั้น ขอข้าพเจ้าจงเป็นผู้ปลอดอันตราย

ข้าพเจ้าจักอาศัยอานุภาพของท่านบูรพาจารย์ พรรณนาพระวินัยให้ไม่ปะปนกัน ซึ่งเมื่อทรงอยู่แล้ว ศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้มีได้ทรงตั้งมั่นอยู่ในส่วนสุดทั้ง ๒ แต่ทรงดำรงชอบด้วยดีในมัชฌิมาปฏิปทา เป็นอันประคองฐานอยู่ได้

แท้ที่จริงพระวินัยนี้ ถึงท่านบูรพาจารย์ผู้้องอาจ ซึ่งขจัดมลทินและอาสวะออกหมดแล้วด้วยน้ำคือญาณ มีวิชาและปฏิสัมภิทาบริสุทธิ ฉลาดในการสังวรณนาพระสัทธรรม หาผู้เปรียบปานในความเป็นผู้ขัดเกลาได้ไม่ง่าย เปรียบดังธงชัยของวัดมหาวิหาร ได้สังวรณนาไว้โดยนัยอันวิจิตร คล้อยตามพระสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ กระนั้น เพราะสังวรณนานี้มิได้อำนวยประโยชน์ไร ๆ แก่ชาวภิกษุในเกาะอื่น เพราะท่านเรียบเรียงไว้ด้วยภาษาชาวเกาะสิงหล ฉะนั้น ข้าพเจ้าผู้รำลึกอยู่ด้วยดีโดยชอบ ถึงคำเชิญของพระเถระนามว่า พุทธสิริ จึงจักเริ่มด้วยดีซึ่งการสังวรณนานี้ อันควรแก่นัยพระบาลี ณ บัดนี้ และเมื่อจะเริ่มด้วยดีซึ่งสังวรณนานั้น จักเอามหาอรรคกถาเป็นโครงของสังวรณนานั้น ไม่ละข้อความอันควร แม้จากวินิจฉัยซึ่งท่านกล่าวไว้ในอรรคกถาหาบัจจรี และอรรคกถาอันปรากฏด้วยดี โดยชื่อว่ากฐนที่ เป็นต้น กระทำเถรวาทไว้ในภายในแล้ว จึงจักเริ่มด้วยดีโดยชอบซึ่งสังวรณนา

ขอภิกษุทั้งหลายปฐมนะ ปฐมนิม และปานกลาง ผู้มีจิตเลื่อมใสเคารพนับถือพระธรรมของพระตถาคตเจ้า ผู้มีดวงประทีปคือพระธรรม จงตั้งใจฟังสังฆวรณ์นานั้นของข้าพเจ้าโดยเคารพเถิด

พระอรรถกถาจารย์ชาวสิงหล มิได้ละมติ (อธิบาย) ของท่านพุทธบุตรทั้งหลาย ผู้รู้ธรรมวินัยเหมือนอย่างทีพระพุทเจ้าตรัสไว้ ได้แต่งอรรถกถาในปางก่อน เพราะเหตุนั้นแล คำที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งหมด ยกเว้นคำที่เขียนด้วยความพลั้งพลาดเสีย ย่อมเป็นประมาณแห่งบัณฑิตทั้งหลาย ผู้มีความเคารพในสิกขาในพระศาสนา นี้ก็เพราะแม้วรณ์านี้ จะแสดงข้อความแห่งคำทั้งหลายที่มาในพระสูตรต้นตะให้เหมาะสมแก่พระสูตร ละทิ้งภาษาอื่นจากอรรถกถานั้นเสียทีเดียว และย่นผลความที่พิสดาร (คำประพันธ์ที่พิสดาร) ให้รัดกุมเข้า ก็จักไม่ให้เหลือไว้ซึ่งข้อวินิจฉัยทั้งปวง ไม่ข้ามลำดับพระบาลีที่เป็นแบบแผนอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น บัณฑิตควรตามศึกษาวรณ์านี้ โดยเอื้อเพื่อแล

นี่คืออาร์มภกถาของท่านพระพุทโฆษาจารย์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ท่านได้ถวายนมัสการแด่พระรัตนตรัย และขออำนาจแห่งกุศลผลบุญนั้นจึงให้ท่านเป็นผู้ที่ปลอดอันตราย เพื่อที่จะได้สังฆวรณ์านา หรือวาร์จนา คัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เพราะเหตุว่าเมื่อพระมหินทเถระได้ไปเผยแพร่พระธรรมที่เกาะลังกา คือที่เกาะลังกาแล้ว คำสอนของพระมหินทเถระได้จารึกไว้เป็นภาษาสิงหล ไม่ใช่ภาษามคธ ภายหลังทางอินเดียได้อารานาให้ท่านพระพุทโฆษาจารย์เดินทางไปแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลที่เกาะลังกา กลับคืนเป็นภาษามคธ คือ ภาษาบาลี เพื่อประโยชน์กับพุทธศาสนิกชนทุกชาติ ทุกภาษา เพราะว่าพุทธศาสนิกชนใช้ภาษามคธ คือ ภาษาบาลี เป็นภาษากลาง

ถ้าได้อ่านคัมภีร์อรรถกถาทั้งหลายที่ท่านรจนาเรียบเรียงจะเห็นได้ว่า ยากที่บุคคลใดจะกระทำได้เช่นท่าน จนมีคำกล่าวว่า พระพุทศาสนาตั้งอยู่ตราบใด ชื่อของท่านพระพุทโฆษาจารย์ก็จะคงอยู่ตราบนั่น ซึ่งท่านผู้ฟังจะสังเกตได้ในยุคนี้ ก็ยังไม่มีชื่อของท่านผู้ใดที่จะมีผู้ศึกษาในคัมภีร์เหล่านั้นเท่ากับศึกษาจากอรรถกถาที่ท่านพระพุทโฆษาจารย์ได้รจนาไว้ ไม่มีใครที่จะเปรียบหรือจะเทียบกับท่านได้

ถ. โดยอายุของพระพุทธศาสนาแล้ว ตอนที่พระพุทธโฆษาจารย์ท่านยังอยู่อายุยังไม่เกิน ๒,๐๐๐ ปี ใช่ไหม

สุ. ประมาณนั้น

ถ. ตอนนั้นพระอรหันต์ยังไม่หมดไป อีกอย่างหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับพระธรรมวินัยที่ท่านได้รจนารรกกถาไว้ และเราประพฤติปฏิบัติได้ผล เป็นอันว่าอย่างน้อยท่านก็ต้องสำเร็จเป็นพระอรหันต์แน่ เพราะถ้าท่านพรรณนาไว้ผิดพลาด เราก็ปฏิบัติไม่ได้ผล ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น

สุ. นี่เป็นเรื่องชื่อ เช่น ชื่อพุทธโฆษาจารย์ เป็นคำแทนคำบัญญัติสภาพปรมาตถธรรมที่สะสมมา ที่เป็นผู้รวบรวม รจนารรกกถาของพระไตรปิฎกไว้ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ท่านที่ไม่ต้องการชื่อ หรือว่าไม่สนใจในชื่อ หรือในความสำคัญตน เช่น ท่านพุทธโฆษาจารย์ ในยุคนั้นไม่มีการที่จะกล่าวหรือแสดงว่าบุคคลใดเป็นพระอรหันต์

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีเรื่องหลายเรื่องที่กล่าวถึงพระภิกษุในเกาะลังกาที่ได้บรรลุอรหันต์ชื่อต่าง ๆ นั้นเป็นในสมัยก่อนท่านพุทธโฆษาจารย์ คือ เป็นสมัยที่ท่านพระมหินทเถระได้ไปเผยแผ่พระธรรมที่เกาะลังกา เพราะฉะนั้น เวลาที่ท่านพุทธโฆษาจารย์รจนารรกกถา ก็ได้อาศัยตัวอย่างตามที่ปรากฏในคัมภีร์เดิมในอรรกกถาเก่า ๆ สมัยที่พระมหินทเถระได้เผยแผ่พระศาสนาที่นั่น ไม่ใช่ในยุคของท่าน ซึ่งในยุคของท่าน ไม่มีการกล่าวหรือแสดงว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ หรือว่าบุคคลใดเป็นพระอรหันต์ แต่ข้อความในวิสุทธิมรรคกล่าวถึงพระอรหันต์ในครั้งอดีตเมื่อครั้งสมัยที่พระมหินทเถระได้ไปเผยแผ่พระศาสนาที่เกาะลังกา และท่านแปลจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เพราะฉะนั้น ก็มีตัวอย่างของบุคคลผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็นพระอริยเจ้าในสมัยนั้น แต่ผลที่พุทธศาสนิกชนได้รับจากคัมภีร์อรรกกถาที่ท่านรจนาไว้ ก็ควรที่จะระลึกถึงพระคุณของท่าน แต่ก็ไม่มีความตอนใดเลย แม้ตัวท่านเองที่จะกล่าวว่า เป็นพระอรหันต์

๙๓๕

ข้อความตอนท้ายของ **สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย** ใน **ปัญจสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย** ข้อความตอนท้าย **วินัยฎฐกถา** คือ เป็นคาถาตอนจบของอรรถกถาพระวินัย มีข้อความว่า

พระโลกนาถผู้ชำนะ เมื่อจะทรงแนะนำบุคคลผู้ควรแนะนำ ได้ตรัสวินัยปิฎกใด ซึ่งแสดงจำแนกโดยอุกโตวิภังค์ ชันธกะ และปริวาร อรรถกถาชื่อสมันตปาสาทิกา แห่งวินัยปิฎกนั้น จบบริบูรณ์แล้ว โดยคั่นกะประมาณ ๒๗,๐๐๐ ถ้วน ด้วยลำดับแห่ง คำเพียงเท่านี้แล

ในคำที่ว่า อรรถกถาวินัย ปลุกความเลื่อมใสรอบด้านนั้น มีคำอธิบายในข้อที่ อรรถกถาชื่อสมันตปาสาทิกา เป็นคัมภีร์ปลุกความเลื่อมใสรอบด้าน ดังนี้

ในสมันตปาสาทิกานี้ ไม่ปรากฏคำน้อยหนึ่งที่ไม่น่าเลื่อมใสแก่วิญญชน ทั้งหลายผู้พิจารณาอยู่ โดยสืบลำดับแห่งอาจารย์ โดยแสดงประเภทแห่งนิทานและ วัตถุ โดยเว้นลัทธิของฝ่ายอื่น โดยความหมัดจดแห่งลัทธิของตน โดยชำระปัญญชนะ ให้หมัดจด โดยเนื้อความเฉพาะบท โดยลำดับแห่งบาลีและโยชนา โดยวินิจฉัยใน สิกขาบท และโดยแสดงประเภทแห่งนัยที่สมแก่วิภังค์ เพราะฉะนั้น อรรถกถาแห่ง วินัย ซึ่งพระโลกนาถผู้ทรงอนุเคราะห์สัตว์โลก ผู้ฉลาดในการฝึกชนที่ควรแนะนำ ได้ตรัสไว้แล้วอย่างนั้นนี้ จึงบ่งนามว่า สมันตปาสาทิกา แล

ข้าพเจ้าเมื่ออยู่ที่ปราสาท อันห้อมล้อมด้วยกำแพงทอง สะพรั่งด้วยต้นไม้มี ร่มเงาอันเย็น มีสระน้ำพร้อมมูล เป็นที่รื่นรมย์ใจ ซึ่งอุบาสกผู้ปรากฏนามว่า มหานิคมสามี ผู้เกิดในสกุลสูง เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ด้วยสัทธาไม่อาภูล บำรุง พระสงฆ์ทุกเมื่อ ได้สร้างไว้ใกล้เรือนเป็นที่บำเพ็ญเพียรอันสูงลิ่ว ซึ่งภิกษุสงฆ์ผู้มี จาริตศีลอันสะอาดอาศัยอยู่ ที่ตั้งอยู่ทางด้านใต้แห่งมหาวิหาร อันประดับด้วยต้น มหาโพธิ์ของพระศาสดา ซึ่งประดิษฐานอยู่บนภูมิภาคในอุทยานมีนามว่า มหาเมฆวัน

นี่เป็นที่เกาะลังกาอันเป็นที่ตั้งของมหาวิหาร ซึ่งพระมหินทเถระได้ไปเผยแผ่พระศาสนาที่นั่น

ข้าพเจ้าได้ฟังอรรถกถา ซึ่งพระเถระในเกาะสีหลได้รจนาไว้ทั้ง ๓ คัมภีร์เหล่านี้ คือ มหาอรรถกถา มหาปัจจรี และกฺขุนที ในสำนักพระเถระผู้ปรากฏโดยนามว่า พุทธมิตต ซึ่งเป็นนักปราชญ์ รู้ทั่วถึงพระวินัย มีชื่อเสียง มาคำนึงถึงพระพุทฺธิสริเถระผู้มีศีลและอาจารย์อันสะอาด จึงได้เริ่มรจนาอรรถกถาวิญญอันใด ซึ่งให้สำเร็จประโยชน์ อรรถกถาวิญญนี้ ข้าพเจ้าได้เริ่มรจนาในปีที่ ๒๐ ถ้วน ซึ่งเป็นปีที่เกษมมีชัยของพระเจ้าสิริपाल (บางแห่งเป็นพระเจ้าสิรินิวาสะ) ผู้เป็นที่อาศัยอยู่แห่งสิริ มีพระยศ ทรงปกครองลังกาทวีปทั้งสิ้นให้ปราศจากเสี้ยนหนาม สำเร็จเรียบร้อยเมื่ออย่างเข้าปีที่ ๒๑

ท่านใช้เวลา ๑ ปี ในการรจนา **สมันตปาสาทิกา** ซึ่งเป็นอรรถกถาพระวินัย เมื่อท่านได้ฟังอรรถกถา ๓ คัมภีร์ คือ มหาอรรถกถา มหาปัจจรี และกฺขุนที ซึ่งเมื่อท่านได้รจนาอรรถกถาของพระวินัย อรรถกถาของพระสูตร และอรรถกถาของพระอภิธรรมแล้ว คัมภีร์ทั้ง ๓ เล่มนั้นก็สูญไป ยังคงเหลือแต่อรรถกถาที่ท่านรจนา คือ อรรถกถาของพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

ข้อความต่อไปมีว่า

อรรถกถาวิญญนี้ เข้าถึงความสำเร็จได้ในโลกซึ่งคับคั่งด้วยอุปัทวะ (คือ อันตราย) ในกาลเพียงปีเดียวโดยปราศจากอุปัทวะ ฉนใด ความริเริ่มทั้งปวงที่อิงอาศัยธรรมะ ห่างอุปัทวะของสัตว์โลกทั้งมวล จงพลันสำเร็จ ฉนนั่นเกิด

อนึ่ง บุญใดซึ่งข้าพเจ้าผู้มีความนับถือพระสัทธรรมมาก รจนาอรรถกถาขึ้น เพื่อให้พระธรรมตั้งอยู่ยั่งยืน ได้สร้างสมแล้ว ด้วยอานุภาพแห่งบุญทั้งมวลนั้น ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้สวຍรสแห่งพระสัทธรรมของพระธรรมราชาเกิด ขอพระสัทธรรมจงตั้งอยู่ตลอดกาลนานเกิด ขอฝนจงตกตามฤดูกาล ยังประชาให้ชุ่มชื้นตลอดกาลนานเกิด ขอพระราชาจงปกครองแผ่นดินโดยธรรมเกิด ฉะนี้แล

ไม่มีข้อความที่แสดงถึงอธิษฐานที่จะเป็นพระอรหันต์ หรือว่าจะเป็นพระสาวกของพระศรีอริยเมตไตรย์ในอรรถกถาของพระวินัยโดยตรง แต่ว่าในหนังสือที่พระภิกษุชาวพม่า คือ พระมหามังคลเถระรจนาเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๑๕ มีชื่อว่า พุทธโฆสุปปัตติ หรือมหาพุทธโฆษสนิทานวัตถุ ซึ่งเขียนเป็นภาษาบาลี มี ๘ บท ๓๐ หน้า มีข้อความที่แสดงว่า ท่านพระพุทโฆษาปรารภนาที่จะเป็นพระสาวกของพระศรีอริยเมตไตรย์ แต่บางท่านกล่าวว่า เป็นความปรารภนาของท่านผู้รจนาเอง คือ ท่านพระมหามังคละ ชาวพม่า ผู้ประพันธ์ประวัติของท่านพระพุทโฆษา

ข้อความต่อไปตอนท้ายของ **วินัยฎฐกถาวสานคาถา** มีข้อความว่า

อรรถกถาพระวินัย ชื่อว่าสมันตปาสาทิกา อันพระเถระผู้อันครุทั้งหลายขนานนามว่า พุทธโฆษะ ผู้ประดับด้วยสัทธา ปัญญา และความเพียรอันบริสุทธิยิ่ง ผู้รุ่งเรืองด้วยกองคุณ มีศีล อจาระ ความซื่อตรง และความอ่อนโยน เป็นต้น ผู้สามารถหยั่งลงสู่ขัฏฐ คือ ลัทธิของตนและลัทธิฝ่ายอื่น ผู้ประกอบด้วยความเฉียบแหลมด้วยปัญญา ผู้มีอานุภาพแห่งญาณ ไม่ติดขัดในสัตตศาสนากับทั้งอรรถกถาอันต่างด้วยปริยัติ คือ พระไตรปิฎก ผู้รู้ไวยากรณ์มาก เป็นมหาภิกขุ นักพูดประเสริฐ พูดคำที่ควรพูดในกาลที่ควร ผู้ประกอบด้วยถ้อยคำอันสละสลวยไพเราะอย่างยิ่ง ซึ่งเปล่งออกโดยง่าย ซึ่งให้เกิดแก่ภณสมบัติ ผู้เป็นเครื่องประดับวงศ์ของพระเถระทั้งหลาย ผู้อยู่ในมหาวิหาร ผู้ยังเถรวงศ์ให้สว่าง มีปัญญามั่นคงดีในอุตริมนุสสธรรม อันประดับด้วยคุณ มีอภิญญา ๖ และปฏิสัมภิทา เป็นต้น เป็นประเภท มีปฏิสัมภิทาญาณอันแตกฉานเป็นบิราร ผู้มีปัญญาไพบุลย์หมดจดดี ได้รจนาแล้วนี้ จบแล้ว

แม้พระนามว่า พุทโธ ของพระโลกเชษฐ ผู้มีพระหฤทัยสะอาดคงที่ แสงหาคุณใหญ่หลวง ยังเป็นไปอยู่ในโลกตราบใด ขออรรถกถาวิญญูนี้จงตั้งอยู่ในโลก แสดงนัยเพื่อความหมดจดแห่งศีลแก่กุลบุตรทั้งหลาย ผู้แสวงหาพระนิพพานเป็นที่ลี้กออกจากโลก ตราบนั้นเทอญ

อรรถกถาวิญญูจบแล้ว

ข้อความตอนท้ายกล่าวว่า ประดับด้วยคุณมีอภิญญา ๖ และปฏิสัมภิทา เป็นต้น อภิญญา ๖ ได้แก่

๑. อิทธิวิชา หรืออิทธิวิธี ได้แก่ ความสามารถในการแสดงอิทธิฤทธิ์ ต่าง ๆ เช่น เดินบนน้ำ หรือว่าเหาะเหินเดินอากาศ เป็นต้น

๒. ทิพพโสต หูทิพย์ สามารถที่จะได้ยินเสียงไกลไกลได้

๓. เจโตปริยญาณ คือ สามารถที่จะรู้จักจิตของบุคคลอื่น

๔. ทิพพจักขุ สามารถที่จะเห็นสิ่งที่อยู่ไกลไกลได้

๕. ปุพเพนิวาสานุสสติ สามารถระลึกชาติได้

๖. อาสวักขยญาณ คือ ญาณที่สามารถดับกิเลสเป็นสมุจเฉตได้

ข้อความในอรรถกถาอื่น ๆ ใน **สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาทิฆนิกาย** ก็ไม่มีข้อความที่ท่านแสดงว่า ท่านปรารถนาที่จะเป็นพระสาวกของพระศรีอริยเมตไตรย์

ใน **คันถารัมภกถา** คือ บทเริ่มของ **คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี** ซึ่งเป็น **อรรถกถาทิฆนิกาย** มีข้อความว่า

ข้าพเจ้า พระพุทธโฆษาจารย์ ขอนมัสการด้วยเศียรเกล้าซึ่งพระสุคตเจ้าผู้พันคดี ๕ มีพระทัยเยือกเย็นด้วยพระกรุณา มีความเมตตาคือโมหะ อันดวงประทีปคืออรหัตตมรรคปัญญาชจัดแล้ว ทรงเป็นครูของโลกพร้อมทั้งมนุษย์และเทวดา พระพุทธเจ้าทรงอบรมพระสัมมาสัมโพธิญาณ และทรงทำให้แจ้งซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงบรรลुพระธรรมใด มีมลทินไปปราศแล้ว ข้าพเจ้าขอนมัสการด้วยเศียรเกล้า ซึ่งพระธรรมอันยอดเยี่ยมนั้น

ข้าพเจ้าขอนมัสการด้วยเศียรเกล้าซึ่งพระอริยสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคลทั้ง ๔ พวก ผู้ย่ำยีเสียได้ซึ่งมารและเสนามาร ผู้เป็นบุตรชอบด้วยพระธรรมวินัยของพระสุคตเจ้า

บุญใดสำเร็จด้วยการไหว้พระรัตนตรัยด้วยคาถาทิ้ง ๓ นี้ มีอยู่แก่ข้าพเจ้าผู้มีจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ข้าพเจ้าเป็นผู้มีอันตรายอันอานุภาพแห่งบุญนั้นขจัดราบคาบแล้ว ด้วยประการดังนี้

อรรถกถาได้อันพระอรหันต์ ๕๐๐ พระองค์สังคายนาแล้วในปฐมสังคายนา และสังคายนาภายหลัง แม้ในทุติยสังคายนาและตติยสังคายนา เพื่อที่จะประกาศ เนื้อความของทีฆนิกาย ซึ่งกำหนดหมายไว้ด้วยสูตรขนาดยาว ละเอียดลออ ประเสริฐยิ่งกว่านิกายอื่น อันพระพุทธเจ้าและพระสาวกสังฆวรรณนาแล้ว มีคุณค่าทาง ปลุกฝังศรัทธา ก็อรรถกถานั้นอันพระอรหันต์นามว่า พระมหินทเถระนำจากประเทศ อินเดียมายังประเทศลังกา ต่อมาได้เรียบเรียงด้วยภาษาสิงหล เพื่อประโยชน์แก่ ชาวลังกาทั้งหลาย ข้าพเจ้าจะถอดภาษาสิงหลออกจากอรรถกถานั้น แล้วแปลเป็น ภาษามคธอันน่ารื่นรมย์ใจ ถูกต้องตามระเบียบภาษาบาลี ไม่มีภาษาอื่นปะปน จะไม่ คัดค้านทฤษฎีของพระเถระทั้งหลาย ผู้สังกัดในนิกายมหายาน ผู้ค้ำจุนไว้ซึ่งเถรวงศ์ ผู้มีการวินิจฉัยละเอียดรอบคอบ จะตัดทอนข้อความที่วนไปวนมาออก แล้วเรียบเรียง อรรถกถาของทีฆนิกายเพื่อความชื่นชมยินดีของสาธุชน และเพื่อความตั้งมั่นนานของ พระธรรม

คำวินิจฉัยอย่างพิสดาร ฎดงคกรรม พระกัมมัญฐานทั้งปวง ความพิสดารของ ฌานและสมาบัติที่ประกอบด้วยวิธีการคล้ายตามจรีต ๖ อภิญาทั้งปวง คำวินิจฉัย ที่ประมวลไว้ด้วยปัญญา ชันธ ชาติ อายุตนะ อินทรีย์ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท เทศนาที่ไม่นอกแนวพระบาลี มีนัยบริสุทธิ์และละเอียดลออ และวิปัสสนาภาวนา

เรื่องราวดังกล่าวทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้วอย่าง บริสุทธิ์ดี เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะไม่เขียนเรื่องราวทั้งหมดนั้นในอรรถกถาสุมังคล- วิลาสินีอีก คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ที่ข้าพเจ้าแต่งไว้ด้วยประการดังกล่าวนี้ ตั้งอยู่ใน ท่ามกลางแห่งนิกายทั้ง ๔ จักประกาศเนื้อความตามที่กล่าวไว้ในนิกายทั้ง ๔ เหล่านั้น เพราะฉะนั้น ขอท่านสาธุชนทั้งหลาย จงถือเอาคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้นกับอรรถกถา สุมังคลวิลาสินีนี้เป็นหลัก แล้วเข้าใจเนื้อความอันอิงอาศัยทีฆนิกายเกิด ดังนี้แล

ไม่มีข้อความที่แสดงว่า ท่านอธิษฐานขอเป็นสาวกของพระศรีอริยเมตไตรย เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังที่ได้ศึกษาปริยัติธรรม นอกจากจะระลึกถึงคุณของพระผู้มี- พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ควรที่จะระลึกถึงคุณของพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งได้รจนาอรรถกถาของพระไตรปิฎกทั้ง ๓ คือ ทั้งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก

และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งยากที่จะหาบุคคลใดที่มีความสามารถกระทำอย่างนั้นได้ เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะรังเกียจ หรือคิดว่าท่านไม่ใช่พระอรหันต์

ถ. มีข้อความหนึ่งที่อาจารย์กล่าวถึงเมื่อครู่นี้ที่ว่า ข้าพเจ้าได้อาศัยความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย หมายความว่า ท่านปลอดภัย คือ ท่านปราศจากกิเลส ผมเข้าใจอย่างนั้น

สุ. มิได้ เวลาที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะรจนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเพราะเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องของอติกรรม เพราะฉะนั้น ก็เกรงว่าถ้าไม่อาศัยบารมีของความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย ก็อาจจะมีอุปสรรค มีอันตรายทำให้การรจนาคัมภีร์นั้นไม่สำเร็จ ดังนั้น พระอรชรกถาจารย์ทั้งหลาย แม้แต่อาจารย์รุ่นหลัง ๆ เวลาที่จะแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ก็อาศัยผลของกุศลปกป้องคุ้มครองอันตราย เพื่อให้ปลอดภัย สามารถรจนาคัมภีร์นั้นได้สำเร็จ

ถ. ท่านไม่ได้ปรารถนาเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของท่าน

สุ. มิได้ เพราะว่ามักจะได้ยินได้ฟังบางท่าน ไม่ค่อยจะมีศรัทธาเลื่อมใสในท่านพระพุทธโฆษาจารย์ โดยคิดว่าท่านเป็นเพียงพระอรชรกถาจารย์รุ่นหลัง แต่ความจริงรุ่นภายใน ๑,๐๐๐ ปีหลังปรินิพพาน ไม่ใช่รุ่นหลัง ๆ อย่างสมัยศตวรรษที่ ๑๕ หรือว่าในยุคนี้สมัยนี้ และถ้าได้ศึกษาจริง ๆ จะเห็นความเจ็บแสบของปัญญาที่ไม่มีผู้ใดสามารถเทียมเท่าได้ในการเข้าใจพระไตรปิฎกของท่านพระพุทธโฆษาจารย์ แต่ท่านเองก็ได้กล่าวว่า ท่านรจนาตามคัมภีร์เดิม ๓ คัมภีร์ ที่ท่านได้ศึกษา ได้ฟังมา

ถ. ถ้าท่านไม่ได้แปลจากภาษาสิงหลมาเป็นภาษาบาลี จะไม่มีใครรู้เรื่องภาษาสิงหลหรือ

ส. ถึงรู้ แต่อรชรก็คงจะไม่มี ความหมายที่กระชับ หรือว่าถูกต้องแน่นอน มั่นคง แจ่มแจ้งเท่ากับภาษามคธ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เป็นภาษาที่เหมาะสม ที่ควรแก่การดำรงพระศาสนา จะใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ก็ยิ่งแย่

ถ. ในสมัยที่สังคายนาครั้งที่ ๑ ใช้ภาษาอะไร

สุ. ภาษามคธท่องจำ ท่องสืบต่อ ๆ กันมา

ณ, ไม่มีตำราเลยหรือ

สุ. ไม่ได้จารึกไว้ ขอให้เห็นถึงสติปัญญาของบุคคลในสมัยโน้น ไม่ต้องจดความเข้าใจแจ่มแจ้งไม่คลาดเคลื่อน พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกอบด้วยธรรมปฏิสัมภิทา อรรถปฏิสัมภิทา นิรุตติปฏิสัมภิทา

ผู้ฟัง ผู้ที่ปฏิบัติแล้วก็รู้สึกงาใจว่า และอนุโมทนาท่านเป็นอันมากด้วยความเคารพ ปฏิบัติมาเป็นเวลาหลายปีพอที่จะได้รับประโยชน์อย่างนี้ เพราะอาศัยที่ท่านได้ศึกษาสืบต่อกันมา ความซาบซึ้งในการปฏิบัติ ทำให้มีความพอใจในพยัญชนะในอรรถที่เราได้ปฏิบัติมา ได้เทียบเคียงดูจนดิฉันรู้สึกว่า คำพูดในพระพุทธรูปที่กล่าวว่า สาตถ์ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปฺณฺณํ ... ซึ่งแปลว่า พระผู้มีพระภาคประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง สมบูรณ์ด้วยอรรถพยัญชนะแล้ว เมื่อปฏิบัติมาก็รู้สึกว่า หาที่จะติไม่ได้ การศึกษาอย่างอื่นนั้น ผู้ที่ปฏิบัติหรือผู้ที่ทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเครื่องบิน หรือว่าทำงานอย่างอื่น จะเป็นรถยนต์ หรืออะไรก็ตามแต่ ผู้ที่ทำการครั้งแรกจะไม่ดีเท่ากับผู้ที่ทำครั้งหลัง ๆ ต่อมา แต่ว่าเมื่อเราปฏิบัติพระธรรมของพระพุทธองค์แล้ว เราไม่สามารถจะเข้าถึงความลึกซึ้งละเอียดลออได้ตามที่กล่าวไว้ในพระสูตร หรือว่าในพระอภิธรรมเลย แม้แต่ ๑ ในล้านก็รู้สึกว่ายังไม่ถึง ยิ่งไปกว่านั้นก็ยิ่งเห็นความลึกซึ้งละเอียดลออ ดิฉันคิดว่า ท่านเป็นพระอรหันต์หรือท่านไม่เป็นพระธรรมนั้นก็พระธรรมที่แจ่มแจ้ง ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สัตว์โลกอยู่ และไม่สามารถจะปฏิบัติให้เข้าถึงความลึกซึ้งละเอียดลออเท่าท่านเลย

สุ. นี่เป็นประโยชน์มาก ซึ่งเป็นข้อเตือนใจให้ท่านหมดความคิดสงสัยว่าท่านพระพุทธโฆษาจารย์เป็นพระอรหันต์หรือไม่เป็น ใครจะรู้ ใช่มั้ย เมื่อไม่รู้ก็ไม่ต้องห่วงกังวลว่าท่านเป็นหรือไม่เป็น แต่เมื่อได้รับประโยชน์จากปัญญาของท่าน ก็ควรน้อมระลึกถึงพระคุณของท่าน โดยที่ไม่ประมาท หรือไม่คิดว่าท่านเป็นเพียงพระอรรถกถาจารย์ เพราะผู้ที่ศึกษาธรรมหรือคัมภีร์ที่ท่านรจนาไว้ ไม่สามารถมีสติปัญญาเท่าท่านได้ เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะลบหลู่คุณของท่าน

๙๓๖

สำหรับจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานทั้งหมด มี ๑๖ หมวด คือ
หมวดที่ ๑ สราคจิต คือ จิตมีราคะ ได้แก่ จิตอันเป็นไปกับโลภะ ๘ ประเภท
หมวดที่ ๒ วิตรากจิต คือ จิตปราศจากราคะ ได้แก่ กุศลจิตและอัปยาคจิต
ซึ่งเป็นโลกียะ

ทั้ง ๒ นัยนี้ เว้นอกกุศลจิต ๔ คือ โทสมูลจิต ๒ และโมหมูลจิต ๒
ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องของจิตโดยละเอียดว่า ในแต่ละหมวดนั้นได้แก่
จิตประเภทไหนบ้าง

ที่ได้กล่าวถึงแล้ว ได้แก่ สราคจิต หมวดที่ ๑ และวิตรากจิต หมวดที่ ๒ ซึ่ง
ได้แก่ กุศลจิตที่เป็นไปทาน ในศีล ในสมณะ และในการเจริญสติปัฏฐาน สำหรับ
อัปยาคจิตที่เป็นโลกียะ ได้แก่ วิบากจิตและกิริยาจิต ซึ่งยังไม่ได้กล่าวถึง เพราะถ้า
จะกล่าวถึงต้องศึกษาเรื่องของจิตโดยละเอียดขึ้น จึงจะทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นพร้อม
กับการเจริญสติปัฏฐาน

สำหรับหมวดอื่นๆ ต่อไป คือ

หมวดที่ ๓ สโทสจิต คือ จิตมีโทสะ ได้แก่ โทสมูลจิต ๒ ดวง

หมวดที่ ๔ วิตโทสจิต คือ จิตปราศจากโทสะ ได้แก่ กุศลจิตและอัปยาคจิต
ซึ่งเป็นโลกียจิต

หมวดที่ ๕ สโมหจิต คือ จิตมีโมหะ ได้แก่ โมหมูลจิตที่สัมปยุตต์ด้วยวิจิกิจฉา
๑ และสัมปยุตต์ด้วยอุทธัจจะ ๑

หมวดที่ ๖ วิตโมหจิต คือ จิตที่ปราศจากโมหะ ได้แก่ กุศลจิตและอัปยาค-
จิตซึ่งเป็นโลกียจิต

หมวดที่ ๗ สังขิตตจิต คือ จิตที่ตกไปสู่ความหดหู่ ง่วงเหงา ได้แก่ จิตที่
ประกอบด้วยถีนมิตถเจตสิก

หมวดที่ ๘ วิกขิตตจิต คือ จิตที่เป็นไปกับความฟุ้งซ่าน เป็นจิตที่เลื่อนลอย ได้แก่ โมหมูลจิตที่สัมปยุตต์ด้วยอุทธัจจเจตสิก

มีไหม เมื่อสักครู่นี้หรือเปล่า ถ้าเป็นสติปัฏฐาน ก็ต้องเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่รู้ก็ไม่ละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะยังไม่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพรู้ ชาติรู้โดยประการทั้งปวง ที่จะทำให้หมดความสงสัยว่า สภาพรู้นั้นคืออะไร

บางทีบางท่านกำลังง่วงมาก และนึกอยากจะเจริญสติปัฏฐาน จะด้วยประการใด ๆ ก็ตาม อาจจะเคยคิดว่า จะต้องปฏิบัติวิปัสสนา หรือว่าง่วงแล้วจะต้องทำอย่างนี้ ทำอย่างนั้น หรือว่าเกิดสติระลึกขึ้นได้ แต่ยังไม่รู้ชัดในลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ หรือเป็นธาตุรู้ แต่นั่นเป็นจิตชนิดหนึ่ง ซึ่งถ้ายังไม่หมดความสงสัยในลักษณะของอาการรู้ ที่มีลักษณะอย่างนั้น ก็ไม่สามารถที่จะประจักษ์ในลักษณะของธาตุรู้ อาการรู้ สภาพรู้ ซึ่งเป็นนามธรรมได้

หมวดที่ ๙ มหัคคตจิต คือ จิตใหญ่ ได้แก่ รูปาวจรจิตและอรูปาวจรจิต ซึ่งเป็นฌานจิต

หมวดที่ ๑๐ อมหัคคตจิต คือ จิตไม่ใหญ่ ได้แก่ จิตที่เป็นกามาวจร

ขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เป็นชั่วขณะหนึ่ง ๆ ที่สั้นมาก ไม่มีใครสามารถจะเก็บไว้ได้ จิตที่รู้เสียงดับไปแล้ว เก็บไว้ไม่ได้เลย ชั่วขณะเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเอง ขณะที่กระทบเย็นครั้งหนึ่ง ร้อนครั้งหนึ่ง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง คิดบ้าง ได้ยินบ้าง เห็นบ้าง เป็นแต่ละขณะที่เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว ไม่สามารถที่จะให้ดำรงตั้งมั่นอยู่ได้นาน ๆ ซึ่งต่างกับมหัคคตจิตหรือฌานจิต ที่เกิดดับและรู้อารมณ์เดียวทางมโนทวารได้เป็นระยะเวลาที่นาน หลาย ๆ วันก็ได้

หมวดที่ ๑๑ สอูตตรจิต คือ จิตที่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ได้แก่ กามาวจรจิตนั่นเอง

หมวดที่ ๑๒ อนูตตรจิต คือ จิตที่ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ได้แก่ รูปาวจรจิตและอรูปาวจรจิต

สำหรับจิต ๒ อย่าง ก็ยังมีความต่างกันว่า ถ้าเป็นรูปาวจรจิต ชื่อว่ามีจิตอื่นที่ยิ่งกว่า หรือเยี่ยงมกว่า คือ จิตที่เป็นรูปาวจร ยิ่งกว่าหรือเยี่ยงมกว่ารูปาวจร แต่สำหรับรูปาวจรจิต ชื่อว่าไม่มีจิตอื่นเยี่ยงมกว่า เพราะในระหว่างนั้นโลกุตตรจิตยังไม่เกิด เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สำหรับจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ไม่จำกัดบุคคลแล้วแต่จะเป็นผู้ที่ได้ฌานหรือไม่ได้ฌาน แล้วแต่ว่าจิตใดจะเกิดขึ้น สติก็จะระลึกภูสภาพของจิตว่า เป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน

หมวดที่ ๑๓ สมาhitจิต คือ จิตเป็นสมาธิ ได้แก่ จิตที่ตั้งมั่นเป็นอุปจวารสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิ

หมวดที่ ๑๔ อสมาhitจิต คือ จิตไม่เป็นสมาธิ ได้แก่ จิตที่ไม่ตั้งมั่น จิตที่เว้นจากสมาธิทั้งสอง คือ เว้นจากอุปจวารสมาธิและอัปปนาสมาธิ

หมวดที่ ๑๕ วิมุตตจิต คือ จิตที่หลุดพ้นด้วยสมถภาวนา หรือว่าวิปัสสนาตามควร ซึ่งเป็นตทังควิมุตติ หรือวิกขัมภณวิมุตติ ถ้าเป็นช่วงขณะที่วิปัสสนาญาณเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นตทังควิมุตติ

หมวดที่ ๑๖ อวิมุตตจิต คือ จิตที่ไม่หลุดพ้น ได้แก่ จิตที่เว้นจากวิมุตติทั้ง ๒ หมายถึง จิตที่ไม่หลุดพ้นด้วยตทังควิมุตติและวิกขัมภณวิมุตติ

ในขณะนี้ เป็นจิตที่หลุดพ้นหรือเปล่า ยัง เพราะฉะนั้น ต้องเป็นหมวดที่ ๑๖

สำหรับการที่จะกล่าวถึงจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานต่อไป ย่อมไม่สามารถเข้าใจชัดได้ ถ้าไม่ได้ศึกษาเรื่องจิตก่อน เพราะฉะนั้น ในครั้งต่อไป จะขอกล่าวถึงเรื่องของปรมัตถธรรมเป็นลำดับ

วันนี้ขอกราบนมัสการพระคุณเจ้าที่ได้กรุณาติดต่อให้ทราบว่า มีผู้ที่ทักท้วงคำบาลีในหนังสือสนทนาธรรมที่ท่านผู้นั้นเข้าใจว่า จะเป็นความผิดพลาด หน้า ๘๒ ข้อความที่ว่า คำว่า ปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นคำรวมของคำ ๓ คำ คือ ปกต + อุปนนิสสย + ปัจจัย

ท่านทักท้วงว่า ไม่ใช่คำว่า ปกต ตามภาษาบาลี ต้องเป็นคำว่า ปกติ + อุปนนิสสย

ขอเรียนให้ทราบว่า ใน **หนังสือวิสุทธิมรรค ภาค ๓ ตอน ๑ ฉบับพิมพ์ของมหาหมกุฏราชวิทยาลัย หน้า ๒๗๕ ปัญญานิทเทศ** มีข้อความภาษาไทยว่า

ส่วนปกตูปนิสสยะ พึงทราบดังต่อไปนี้ว่า อุปนิสัที่ยทำขึ้นอย่างดีชื่อว่า ปกตูปนิสสยะ ปัจจัยธรรมที่บุคคลสร้างขึ้นในสันดานของตนก็ดี ปัจจัยภายนอก มีฤดูและโภชนะเป็นต้น ที่บุคคลเสพด้วยอำนาจศรัทธาและศีลเป็นต้นก็ดี ชื่อว่าปกต (ทำขึ้นอย่างดี)

อีกนัยหนึ่ง อุปนิสสยะ โดยปกติ (คือ โดยสภาวะของตน) นั้นเอง ชื่อว่า ปกตูปนิสสยะ หมายความว่า ไม่เจือปนด้วยอาร์มมณูปนิสสยะและอนันตรูปนิสสยะ ซึ่งภาษาบาลีมีข้อความว่า

ปกตูปนิสสุโย ปน ปกโต อุปนิสสุโย ปกตูปนิสสุโย

ปกโต นาม อุตฺตโน สนฺตानะ นิปฺผาติโต วา สทฺธาสีลาที อุปฺเสวิตो วา

อุตุโภชนาที ปกฺติยาเอว วา อุปนิสสุโย ปกตูปนิสสุโย

สรุปใจความได้ว่า คำว่า ปกตูปนิสสยะ พึงทราบว่า อุปนิสัที่ยทำขึ้นอย่างดี ชื่อว่า ปกตูปนิสสยะ หรือ ปัจจัยธรรมที่บุคคลสร้างขึ้นในสันดานของตนก็ดี ปัจจัยภายนอก มี อากาศ คือ ฤดู และโภชนะอาหาร เป็นต้น ที่บุคคลเสพด้วยอำนาจศรัทธา และศีล เป็นต้นก็ดี ชื่อว่า ปกต

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ปกติ

แต่ว่าข้อความอีกนัยหนึ่งมีว่า อุปนิสัโดยปกติ คือ โดยสภาวะของตนนั้นเอง ชื่อว่า ปกตูปนิสสยะ

เพราะฉะนั้น ก็มีที่มา ๒ อย่าง ซึ่งในอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎก คือ **อรรถกถาปรมัตถทีปนี ปัญจปกรณฎฐกถา ภาค ๒** ซึ่งเป็นอรรถกถาของ **ปฏฐานปกรณ** เป็นคัมภีร์ที่ ๗ ของพระอภิธรรม แปลโดย พระศรีรัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปัญญาสิริ) ปริยญจธรรม ๙ หน้า ๒๕ มีข้อความว่า

ส่วนปกตูปนิสสั มีอธิบายดังต่อไปนี้ อุปนิสัที่บุคคลทำไว้ก่อน ชื่อว่า ปกตูปนิสสั ที่ชื่อว่า ปกต (สิ่งที่เคยทำมาแล้ว) ได้แก่ ธรรมที่มีศรัทธาและศีล

เป็นต้น ที่บุคคลให้สำเร็จแล้วในสันดานของตน หรือฤดูและโภชนะเป็นต้น ที่บุคคลเข้าไปเสพแล้ว

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า คำว่า ปกตูปนิสสยะ มาจากคำว่า ปกต และ อุปนิสสยะ ตามข้อความในอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎกโดยตรง คือ ใน **อรรถกถาปัญจปกรณ์ ภาค ๒** ซึ่งเป็นอรรถกถาของปฏิฐานปกรณ์ ซึ่งเป็นอรรถกถาในสมัยของท่านพระพุทธโฆษาจารย์

ข้อความต่อไปมีว่า

อย่างหนึ่ง อุปนิสยโดยปกติมันเอง ชื่อว่าปกตูปนิสสยะ อธิบายว่าเป็นปัจจัยที่ไม่ปนกับอารมณ์ปัจจัยและอนันตรปัจจัย

นี่เป็นข้อความโดยตรงจากอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎก นอกจากนั้นในหนังสืออภิธรรมที่ใช้เป็นคู่มือศึกษาคัมภีร์ปฏิฐาน ภาค ๑ โดยพระสุนด์ นันทิโก หน้า ๑๐๘ มีข้อความเรื่องปกตูปนิสสยปัจจัย ซึ่งมีข้อความว่า

วจนัตถะ คือ อรรถ หรือความหมายของคำ มีดังนี้

สกุ จุ กรียตุภาติ ปกโต

เหตุธรรมที่ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ชื่อว่าปกต

ปกโต อุปนิสสโยติ = ปกตูปนิสสโย

เหตุธรรมอันเป็นที่อาศัย มีกำลังแรงกล้าที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ชื่อว่า **ปกตูปนิสสยปัจจัย**

หน้า ๑๐๙ มีข้อความว่า

อาจารย์บางท่านได้ให้ความหมายของปกตูปนิสสยปัจจัยไว้ว่า ธรรมที่เป็นปกติเป็นที่อาศัยที่มีกำลัง เช่น แสงสว่าง เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่การเห็น โดยแยกศัพท์ไว้ดังนี้

ปกตูปนิสสยปัจจัย = ปกติ + อุปนิสสยะ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เดิมในอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎก แยกความหมายของปกตูปนิสสยะว่า มาจากคำว่า ปกต และอุปนิสสยะ แต่อาจารย์บางท่านแยกว่า มาจาก ปกติ กับอุปนิสสยะ

เพราะฉะนั้น ขอเรียนให้ท่านผู้รู้ภาษาบาลีได้พิจารณาว่า คำนี้สมควรที่จะมาจากคำใด แต่ถ้าตามอรรถกถาสมัยท่านพระพุทธโฆษาจารย์ คือ **อรรถกถา-ปัญจปกรณ์** ท่านแสดงว่า มาจากคำว่า ปกต + อุปนิสสยะ

สำหรับการบรรยายที่ได้ผ่านมาแล้วโดยตลอด ถ้ามีคำใดที่เป็นคำภาษาบาลีที่ผิดพลาดบกพร่อง ก็ต้องขออภัยท่านผู้ฟังด้วย เพราะว่าดิฉันเองไม่มีความรู้ในภาษาบาลี และสำหรับข้อความบางตอน ซึ่งอาจจะไม่ใช่ภาษาบาลี แต่อาจจะมีความพลั้งพลาด ผิดพลาดได้ ก็ต้องขอให้ท่านผู้ฟังได้กรุณาตรวจสอบกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา ถ้าข้อความใดถูกต้องตรงกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา ก็ให้ถือเอาข้อความนั้นเป็นความถูก

สำหรับความบกพร่องคลาดเคลื่อน ซึ่งได้รับฟังเองทางวิทยุก็มี เช่น เวลาที่อธิบายความหมายของคำว่า กัปหนึ่งนานเท่าไร มีข้อความตอนหนึ่งที่ดิฉันพูดผิดโดยใช้คำว่า ภูเขาสิเนรุ ซึ่งในพระไตรปิฎกไม่ได้เอ่ยชื่อภูเขาว่าเป็นภูเขาสิเนรุ เพราะฉะนั้น ขอล่วงถึงข้อความในพระไตรปิฎกโดยตรง

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ปัพพตสูตร ข้อ ๔๒๙ มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ฯลฯ เมื่อภิกษุรูปนั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัปหนึ่งนานเพียงไรหนอแล

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกับันนั้นว่าเท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ฯ

ภิกษุทูลถามว่า

ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อาจอุปมาได้ ภิกษุ

แล้วจึงตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุ เหมือนอย่างว่า ภูเขาหินลูกใหญ่ยาวโยชน์หนึ่ง กว้างโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่ง ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง เป็นแท่งทึบ บุรุษพึงเอาผ้าแคว้นกาสิมา แล้วปิด ภูเขานั้น ๑๐๐ ปีต่อครั้ง ภูเขาหินลูกใหญ่นั้นพึงถึงการหมดไป สิ้นไป เพราะความ พยายามนี้ ยังเร็วกว่าแล ส่วนกับหนึ่งยังไม่ถึงการหมดไป สิ้นไป กับนานอย่างนี้แล

บรรดากับที่นานอย่างนี้ พวกเธอต้องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกับ มิใช่ร้อยกับ มิใช่พันกับ มิใช่แสนกับ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ ... ฯลฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขาร ทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๕

เป็นข้อความเรื่องภูเขา แต่ไม่ได้ใช้คำว่า ภูเขาสิเนรุ เพราะฉะนั้น ก็ขอภัยในความผิดพลาดด้วย สำหรับเรื่องของภูเขาสิเนรุที่พระผู้มีพระภาคทรงเปรียบเทียบนั้น ไม่ได้ทรงเปรียบเทียบในเรื่องของกับ แต่ทรงเปรียบเทียบประโยชน์ของการบรรลุนิพพาน เป็นพระอรหันต์ในพระศาสนา กับการบรรลุคุณวิเศษอื่นภายนอกศาสนา ซึ่งมีข้อความใน **สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ข้อ ๓๓๑ ปัพพตูปมสูตร ที่ ๓** มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงวางก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนไว้ที่ขุนเขา สิเนรุ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนที่ บุรุษวางไว้ กับขุนเขาสิเนรุ ไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาสิเนรุนี้แหละมากกว่า ก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียว
เจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้มีประมาณน้อย ก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้
เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาสิเนรุ ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐
แม้ฉันใด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล การบรรลुकุณวิเศษแห่งอัญญเดียรธีย์
สมณพราหมณ์ และปริพาชก เมื่อเทียบกับการบรรลุโสดาปัตติมรรคแห่งบุคคลผู้เป็น
พระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวฐิ ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่
๑๐๐,๐๐๐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิวฐิ มีอริคมใหญ่อย่างนี้ มีภิกษุญาใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๑๑

จบ อภิสมยวรรคที่ ๑๐

เป็นข้อความสั้น ๆ แต่เป็นเครื่องเตือนใจอย่างดีที่จะให้ท่านผู้ฟังเห็นว่า การ
บรรลุมรรคผลไม่ใช่สิ่งที่ยาก เป็นสิ่งที่ยาก แต่คุณประโยชน์ของการรู้แจ้งอริยสัจธรรม
เป็นพระโสดาบันบุคคลนั้นมากมายเหลือเกิน เมื่อเทียบกับการบรรลुकุณวิเศษแห่ง
อัญญเดียรธีย์ สมณพราหมณ์ และปริพาชก

๙๓๗

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจถึงความต่างกันของพระธรรมคำสอนที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรมว่า เป็นสิ่งที่ไม่ง่าย แต่เป็นสิ่งที่จะต้องอบรมเจริญจนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมจริง ๆ และเมื่อนั้นจะเห็นคุณค่าว่า การที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล มีคุณค่ามากมายเหลือที่จะเปรียบเทียบกับการบรรลุคุณวิเศษแห่งอัญญเดียรธีย์ สมณพราหมณ์ และปริพาชก

ความต่างกัน คือ ถ้าไม่ใช่คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะอบรมเจริญความสงบจนกระทั่งบรรลุถึงฌานจิตขั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงปัญจฌาน และอรุณฌาน ก็ไม่สามารถที่จะพ้นจากสังสารวัฏฏ์ได้ แต่สำหรับผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล เป็นพระโสดาบัน จะมีการเกิดอีกเพียงอย่างมากระยะ ๗ ชาติ

เพราะฉะนั้น ความทุกข์ที่จะมีใน ๗ ชาติ เมื่อเปรียบเทียบกับความทุกข์ของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในสังสารวัฏฏ์ ย่อมจะเปรียบเทียบกับก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อนที่บุรุษวางไว้ กับขุนเขาสิเนรุ

แต่ว่าเป็นปกติธรรมดา ต้องอาศัยขันธ์ ความอดทน ที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งถ้าไม่ใช่การอบรมเจริญสติปัฏฐานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นความสงบ หรือคุณวิเศษในลัทธิศาสนาอื่นเพียงใด ก็ไม่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีโอกาสได้ฟังธรรม ได้เข้าใจธรรมเรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ต้องเป็นผู้ที่อดทนจริง ๆ ที่จะต้องรู้ว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา แม้ว่าจะมีความเข้าใจเรื่องลักษณะของสติ อารมณ์ที่กำลังปรากฏที่สติจะต้องระลึกรู้จักศึกษาจนกว่าปัญญาจะรู้ชัด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ขณะที่กำลังเห็น สติกำลังระลึกรู้ หรือว่าขณะที่กำลังได้ยิน สติก็ระลึกรู้ที่เสียง หรือที่สภาพ

ธรรมที่รู้เสียงที่กำลังได้ยิน มีความเข้าใจจริง ๆ ว่า สติสามารถระลึกได้ แต่ถ้าสติยังไม่เกิด ก็ไม่มีหนทางอื่นเลย นอกจากจะรู้ว่า สภาพธรรมใดก็ตามที่เกิดขึ้นในระหว่างที่สติไม่เกิด ไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แต่ไม่ใช่ว่ามีความต้องการอย่างอื่น ที่ไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะถ้ามีความหวังอย่างอื่น หรือว่ามีความต้องการอย่างอื่นก็เป็นเครื่องกั้น ในขณะนั้น ไม่ใช่การอบรมเจริญสติที่จะสามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจได้ตามความเป็นจริง

แต่ทุกคนหวังใช่ไหมว่า วันหนึ่งสติจะมีกำลังเป็นพละ ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจะเป็นอกุศล หรืออกุศลขั้นใด ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สติปัญฐานก็สามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สืบต่อกันได้จากทางตาที่กำลังเห็นถึงทางใจที่กำลังรู้ความหมายของสิ่งที่เห็น จากทางหูที่กำลังได้ยินถึงทางใจที่กำลังนึกถึงคำที่กำลังรู้เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อได้อบรมเจริญจริง ๆ แล้ว ย่อมเป็นพละมีกำลังที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

ในสังสารวัฏฏ์ ไม่ว่าจะเป็นภพที่ชาติก็ตาม ที่ได้ยินได้ฟังเรื่องของการอบรมเจริญสติปัญฐานบ้าง และสติปัญฐานก็เกิดบ้าง แต่ยังไม่เป็นพละ ยังไม่มีกำลัง ในระหว่างนั้น เป็นผู้ที่ยังถอยจากการอบรมเจริญสติปัญฐานหรือเปล่า หรือว่าเป็นผู้ที่มีความตั้งใจมั่นที่จะอบรมเจริญสติปัญฐาน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ ไม่ว่าสภาพธรรมใดจะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยใด ๆ ก็ตาม

แต่ว่าโดยมาก ส่วนใหญ่ที่จะละทิ้ง หรือว่าละเลยการอบรมเจริญสติปัญฐานนั้นก็เพราะต้องการผลที่เร็ว

บางท่านรู้สึกว่ เท่าที่ได้ฟังเรื่องของการอบรมเจริญสติปัญฐาน และเท่าที่สติปัญฐานเกิดบ้าง ก็ไม่เห็นผลอะไร บางท่านเข้าใจอย่างนั้น เพราะว่าอกุศลก็ยังมีอยู่ โลภะเดี๋ยวก็เกิด ๆ โทสะก็ยังมี ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ใน

โงฐฐัพพะ ก็ดูเหมือนว่ายังไม่ได้หมด หรือว่ายังไม่ละคลายไป และบางครั้งอาจจะมียเหตุปัจจัยที่ทำให้ความพอใจหรือโลภะเกิดอย่างรุนแรง เพราะฉะนั้น ก็ทำให้คิดว่าการอบรมเจริญสติปัฏฐานคงจะไม่มีผลอะไร เพราะถ้ามีผล ทำไมลักษณะของโลภะอย่างแรงจึงเกิดได้ หรือว่าโทสะอย่างแรงจึงเกิดได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการผลอย่างรวดเร็ว ก็มองไม่เห็นผลของการเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ที่จะรู้ว่า ไม่ว่าจะเป็นโลภะอย่างอ่อนหรืออย่างแรง ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นโทสะที่เป็นความขุ่นเคืองใจอย่างเล็กน้อย หรือว่าความโกรธ ความพยาบาทอย่างรุนแรง ก็เป็นแต่เพียงชั่วขณะที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จึงได้เกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น ถ้าไม่รู้ว่านี่คือผลที่ปัญญาจะค่อย ๆ รู้ว่า สภาพธรรมไม่ใช่ตัวตน ถ้าไม่ต้องการผลอย่างนี้ เป็นผู้ที่ต้องการสงบทันที คิดว่าการอบรมเจริญสติปัฏฐานไม่มีผล เพราะไม่สงบ โลภะก็ยังมีมาก โทสะก็ยังมีมาก อกุศลอื่นก็ยังเกิดมาก ก็ยอมทำให้บุคคลนั้นหันไปสู่ผลอย่างอื่น

การอบรมเจริญความสงบ ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงตรัสรู้ แม้แต่ผู้ที่ไม่ได้เป็นพุทธบริษัท ก็สามารถบรรลุฉานจิตถึงขั้นปฐมฉาน ทุตติฉาน ตติยฉาน จตุตถฉาน ปัญจฉาน และอรุฬฉานด้วย แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล การบรรลุคุณวิเศษแห่งอัญญเดียรธีย์ สมณพราหมณ์ และปริพาชก เมื่อเทียบกับการบรรลุโสดาปัตติมรรคแห่งบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวฐิ ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิวฐิ มีอริคมใหญ่อย่างนี้ มีภิกษุญาใหญ่อย่างนี้ ฯ

ทรงเตือนแล้ว เตือนอีก ให้เห็นความต่างกันว่า ความสงบไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท เพราะในลัทธิอื่นก็สามารถที่จะถึงฉานจิตขั้นต่าง ๆ ได้ แต่ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ต้องเป็นผู้ที่อดทนจริง ๆ และเข้าใจจริง ๆ ว่า ถ้าตรวบใดปัญญายังไม่เกิดขึ้น ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจจริง ๆ ก็เป็นผู้ที่ไม่ละเลย และไม่หันไปสู่ผลอื่น แต่เป็นผู้ที่ตั้งใจมั่นที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จนกว่าปัญญาจะรู้ชัดในภพหนึ่งภพใด ในชาติหนึ่งชาติใด ในสังสารวัฏฏ์ แต่ไม่ใช่หันความต้องการไปทาง

อื่น ซึ่งไม่ใช่หนทางที่จะรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ที่จะ
ทำให้กิเลสดับเป็นสมุจเฉตได้

สำหรับข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงเตือน ก็มีในหลายพระสูตร เช่น
ใน ปัพพตูปมสูตรที่ ๒ ข้อ ๓๒๙ ใน สังยุตตนิกาย นิทานวรรค มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี
เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้
ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ขุนเขาหิมวันต์พึงถึงความหมดไป ลื่นไป ยังเหลือ
ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดอยู่เจ็ดก้อน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
ขุนเขาหิมวันต์ที่หมดไป ลื่นไป กับก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่
ไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาหิมวันต์ที่หมดไป ลื่นไปนี้แหละมากกว่า ก้อนหิน
เท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่มีประมาณน้อย ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์
ผักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาหิมวันต์ที่หมดไป ลื่นไป
ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ความทุกข์ที่หมดไปลื่นไปนี้แหละของ
บุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวาสี ตรัสรู้แล้ว มีมากกว่า ส่วนที่เหลือมี
ประมาณน้อย ความทุกข์ที่เป็นสภาพเพียงในเจตตภาพ เมื่อเทียบกับกองทุกข์ที่หมดไป
ลื่นไป ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้แล การได้
ธรรมจักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

ไม่ทราบว่าเป็นผู้ฟังยังอยากทำอย่างอื่น นอกจากการเป็นผู้ที่มีปกติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงอีกหรือเปล่า

สำหรับการศึกษาธรรม ต้องศึกษาโดยละเอียดจริง ๆ เพื่อที่จะได้พิจารณาไตร่ตรอง เทียบเคียง พิสูจน์กับสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

บางท่านอาจจะเป็นผู้ที่ติดในพยัญชนะ แต่ว่าตามความเป็นจริง สภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม เป็นสัจธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะจริง ๆ ปรากฏ และเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นแล้ว จึงได้ทรงบัญญัติคำเพื่อให้ผู้ฟังได้พิจารณาและน้อมระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ประโยชน์ของการฟังจริง ๆ คือ ฟังให้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏโดยถูกต้อง ไม่ใช่ไปติดที่คำ และพยายามที่จะยึดถือคำ โดยที่ไม่พยายามที่จะรู้ว่า คำนั้นเป็นเพียงคำที่ใช้เพื่อให้เข้าใจในอรรถ หรือในลักษณะของธรรมที่สามารถจะพิสูจน์ได้เท่านั้น

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียด เพราะฉะนั้นอย่าติดที่คำ อย่างท่านที่ศึกษาบาลี ก็ควรจะทราบจุดประสงค์ของการศึกษาบาลีว่าเพื่ออะไร เพื่อที่จะรู้ภาษาบาลี หรือว่าเพื่อที่จะได้เข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียดยิ่งขึ้น โดยความถูกต้องยิ่งขึ้น เพราะว่าพระธรรมที่ทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลี และเมื่อแปลเป็นภาษาไทย ก็ย่อมจะต้องพิจารณาสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง เทียบเคียงให้เข้าใจในภาษาที่ตนใช้ว่าหมายความว่าอะไร

ผู้ที่เข้าใจภาษาไทย เวลาที่คนอื่นพูดคำภาษาบาลีเป็นคำเทศน์ ผลก็คือ คนที่ใช้ภาษาไทย ไม่รู้เรื่อง แต่ผู้รู้บาลีสามารถที่จะเข้าใจในอรรถ ในความหมายของภาษาบาลีได้

สำหรับคนที่เข้าใจภาษาไทย ภาษาที่ดีที่สุดที่จะให้เข้าใจธรรม คือ ภาษาไทย แต่ภาษาไทยนั้นจะต้องตรงกับข้อความในภาษาบาลีที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วย และถึงแม้ว่าจะเป็นคำที่ตรงแล้ว ผู้ฟังก็ยังจะต้องพิจารณาโดยอรรถ เพื่อที่จะให้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอย่างแท้จริงด้วย ไม่ใช่ไปติด

เพียงคำ และถ้ายิ่งเป็นภาษาอื่น เช่น ชาวต่างประเทศ ก็ยากเหลือเกินที่จะมีคนไทย คนใดที่สามารถใช้ภาษาต่างประเทศที่ทำให้เข้าใจความหมายของธรรมโดยไม่บกพร่องได้ เพราะว่าไม่ใช่ภาษาของตนเอง แต่ไม่ใช่ติดที่คำ

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าบุคคลที่มีจิตอนุเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลต่างชาติต่างภาษา จะใช้คำผิดพลาด บกพร่อง หรือว่ารูปไวยากรณ์ไม่ถูกต้อง แต่ผู้ที่ฟังอาจจะสามารถเก็บสาระ อรรถ เนื้อความ ตามความเข้าใจได้ แม้ว่าประโยคที่ได้ยินได้ฟังอาจจะไม่สละสลวย และไม่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์โดยสมบูรณ์ของภาษานั้นก็ตาม

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างหนึ่งภาษาใด ขอให้ฟังเพื่อประโยชน์ที่จะได้เข้าใจในอรรถ ในความหมายที่ทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรม ซึ่งเป็นสังขธรรมที่สามารถพิสูจน์ได้ เพราะถ้าภาษาไพเราะ แต่ข้อความหรืออรรถผิดหมด ก็ย่อมไม่มีประโยชน์แก่ผู้ฟัง แต่ถึงแม้ภาษาจะไม่ไพเราะถูกต้องตามหลักไวยากรณ์โดยสมบูรณ์ แต่ผู้ฟังสามารถที่จะเก็บอรรถสารประโยชน์ได้จากคำที่ได้ยินได้ฟัง นั้นย่อมเป็นประโยชน์แล้ว

แต่ถ้าบุคคลใดสามารถที่จะใช้ทั้งถ้อยคำที่ไพเราะและถูกต้องตรงตามหลักของภาษา พร้อมทั้งอรรถ ความหมายก็สมบูรณ์ด้วย นั้นย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง และศรัทธาก็ยิ่งจะผ่องใสขึ้นด้วย แต่ต้องเป็นการยาก เพราะในกาลนี้ ในสมัยนี้ ในยุคนี้ ไม่ใช่ในสมัยของปฏิสัมภิทา ๔ ซึ่งผู้ที่บรรลุคุณธรรมเป็นพระอริยะพึงประกอบด้วยปฏิสัมภิทา คือ สามารถที่จะใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง ตรงทั้งอรรถและหลักของไวยากรณ์โดยสมบูรณ์ เพราะว่านี่เป็นกาลสมัยของผู้ที่รู้แจ้งอริยสังขธรรมพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

แต่เมื่อกาลสมัยล่วงไป ผ่านพ้นไป ทุกท่านก็ย่อมทราบว่ ไม่ใช่กาลสมบัติ เช่นในสมัยของพระผู้มีพระภาค หรือว่าในสมัยต้นหลังการปรินิพพาน และเมื่อมาถึงยุคนี้สมัยนี้แล้ว แม้ว่าพระธรรมจะยังอยู่ครบถ้วน แต่ก็จะต้องอาศัยการศึกษา การ

พิจารณา การไตร่ตรองโดยละเอียดจริง ๆ เพื่อที่จะให้เข้าใจในสภาพธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง

ถ. คำว่า โยนิโสมนสิการ ที่แปลว่า การพิจารณาด้วยความแยบคาย มีความหมายลึกซึ้งประการใด และจะมีประโยชน์ในการเจริญสติปัฏฐานมากน้อยแค่ไหน

ส. ขณะที่ฟังและเข้าใจ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เป็นขณะจิตหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตสิก คือ สภาพธรรมที่เกิดกับจิตหลายดวง ในขณะที่ฟังและเข้าใจ ต้องมีโยนิโสมนสิการ คือ สภาพธรรมที่พิจารณาโดยถูกต้อง จึงเข้าใจได้

สภาพธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ปรินิพพาน พระอริยสาวกทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ที่ได้ฟังพระธรรมจากพระโอรส และได้สนทนาธรรมกับสหายธรรมของท่าน และกับคฤหัสถ์ทั้งหลายนั้น แม้ว่าท่านจะได้แสดงธรรมกับคฤหัสถ์ทั้งหลายแล้ว เพื่อความแจ่มแจ้ง เพื่อความถูกต้อง พระสาวกเหล่านั้นก็ยังได้ให้ผู้ที่ได้ฟังได้ไปเฝ้า และกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเพื่อความแจ่มแจ้ง หรือความถูกต้องโดยสมบูรณ์ ซึ่งใน มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ภูมิขสูตร ข้อ ๔๐๕ – ข้อ ๔๑๙ มีเนื้อความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน เขตพระนครราชคฤห์ ท่านพระภูมิสะได้สนทนากับพระราชาภุมมราชและพระราชาภุมมราชเสนาะ ก็ได้ถามท่านพระภูมิสะถึงเรื่องการบรรลุธรรมผล ซึ่งมีข้อความโดยย่อว่า

สำหรับผู้ที่มีความหวังที่จะบรรลุ แต่เมื่อประพจน์ไม่แยบคาย ก็ไม่สามารถที่จะบรรลุ และบางบุคคลไม่หวังและประพจน์ไม่แยบคาย ก็ไม่สามารถที่จะบรรลุ บางคนหวังและไม่หวัง แต่เมื่อประพจน์ไม่แยบคาย ก็ไม่สามารถจะบรรลุธรรมได้ บางคนหวังก็ไม่หวัง ไม่หวังก็ไม่หวัง แต่เมื่อประพจน์ไม่แยบคาย ก็ไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมผลได้

๙๓๘

นี่ก็เป็นเรื่องธรรมดา แต่ว่าเหตุกับผลต้องตรงกัน เพราะเรื่องของความหวังยังไม่หมดแน่นอน ทุกคนมีความหวัง มีความต้องการ แต่ไม่ว่าจะหวังหรือไม่หวัง หรือว่าหวังก็ไม่ใช่ ไม่หวังก็ไม่ใช่ก็ตาม ต้องขึ้นอยู่กับการประพฤติที่แยบคาย คือ ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่หวังแต่ประพฤติไม่แยบคาย ก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ หรือผู้ที่หวังแต่ประพฤติถูกต้องแยบคาย ก็ย่อมสามารถบรรลุมรรคผลได้

ชีวิตจริงของท่านผู้ฟัง ท่านหวังหรือไม่หวัง ถ้าท่านเป็นผู้ที่หวัง ก็ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติของท่านว่าถูกต้องไหม ถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ถ้าความหวังเกิดขึ้น สติสามารถระลึกได้ในอาการหวัง ในสภาพที่หวังว่า เป็นสิ่งที่มีจริง เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้น ต่างกับสภาพธรรมชนิดอื่น เช่น เห็น หรือได้ยิน หรือสภาพของโทสะ ปฏิฆะ ความไม่แช่มชื่น หรือสภาพธรรมอีกหลายอย่างที่เกิดปรากฏตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน แต่บางครั้งก็ไม่หวัง เพราะรู้ว่าจะหวังสักเท่าไรก็ไม่ใช่จะบรรลุมรรคผลได้ด้วยความหวัง เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าไม่หวัง ก็ยังขึ้นอยู่กับการประพฤติอีกว่า เมื่อไม่หวังแล้ว ถ้าประพฤติไม่แยบคาย ก็ไม่สามารถจะบรรลุมรรคผล

แต่บุคคลใดที่แม้ไม่หวัง แต่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ก็ย่อมสามารถบรรลุมรรคผลได้ หรือบางครั้งบุคคลนั้นก็หวัง และก็ไม่หวัง ก็ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติอีกว่า แยบคายหรือไม่แยบคาย ถ้าเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้องแยบคาย ก็ย่อมจะบรรลุมรรคผลได้ แต่จะหวังและก็ไม่หวัง ถ้าประพฤติไม่แยบคาย ไม่ถูกต้อง ก็ไม่สามารถบรรลุได้ หรือจะว่าหวังก็ไม่ใช่ ไม่หวังก็ไม่ใช่ ก็ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติว่า ถ้าเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ก็ย่อมบรรลุได้ แต่ถ้าประพฤติไม่ถูกต้อง ไม่ใช่เหตุที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็ย่อมไม่สามารถบรรลุธรรมได้

เมื่อท่านพระภูมิชะสนทนากับพระราชกุมารชยเสนะแล้ว ก็ได้เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว เมื่อพยากรณ์อย่างนี้
จะเป็นผู้กล่าวตามพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค ไม่กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่
จริง พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม และวาทะอนุวาทะไร ๆ อันชอบด้วยเหตุ จะไม่
ถึงฐานะน่าตำหนิบ้างหรือ ฯ

เพราะว่าข้อความที่ท่านสนทนากับพระราชกุมารชยเสนะ ที่ท่านตอบพระราช-
กุมารนั้น เป็นข้อความที่ท่านไม่เคยได้รับฟังมาก่อนจากพระผู้มีพระภาค แต่ท่านก็
แสดงธรรมนั้นตามความเป็นจริง ตามการประพฤติปฏิบัติของท่าน

ข้อ ๔๐๙ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภูมิชะ เหมาะแล้ว เธอถูกถามอย่างนี้ เมื่อพยากรณ์อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้
กล่าวตามถ้อยคำของเรา ไม่กล่าวต่อเราด้วยคำไม่จริง พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม
และวาทะอนุวาทะไร ๆ อันชอบด้วยเหตุ ย่อมไม่ถึงฐานะน่าตำหนิ

เพราะฉะนั้น ขอให้ท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่ละเอียดในการศึกษาธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง
ต่อไปว่า จะต้องฟัง พิจารณา ตรวจสอบเทียบเคียงสิ่งที่ได้ฟัง จนกว่าจะได้เหตุผลที่
ถูกต้องจริง ๆ ซึ่งแม้แต่ท่านพระมหากัจจายนะซึ่งเป็นเอตทัคคะ เลิศกว่าภิกษุสาวก
ทั้งหลาย ผู้จำแนกอรรถแห่งภาษิตโดยย่อให้พิสดาร เวลาที่ท่านแสดงธรรมกับบุคคล
อื่นแล้ว ท่านก็ให้ผู้ที่ได้ฟังนั้น ไปเฝ้าและกราบทูลถามพระผู้มีพระภาค ซึ่งข้อความใน
มหากัจจายนภัทเทกรัตตสูตร ข้อ ๕๔๘ – ข้อ ๕๖๕ มีเนื้อความว่า

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารตโปทาราม เขตพระนครราชคฤห์
เทวดาท่านหนึ่งได้เข้าไปหาท่านพระสมิทธิในตอนใกล้รุ่งเมื่อท่านทรงน้ำที่สระตโปทะ
เสร็จแล้ว เทวดาได้ถามท่านพระสมิทธิว่า ทรงจำอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรี
หนึ่งเจริญได้ไหม ท่านก็ตอบตามความเป็นจริงว่า ท่านจำไม่ได้ เทวดาท่านนั้นได้
ขอให้ท่านเรียนและทรงจำไว้ ซึ่งท่านพระสมิทธิก็ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ขอให้ทรง

แสดงธรรมเรื่องผู้มีราตรีนึงเจริญ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสโดยย่อ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อ ท่านก็คิดว่าท่านควรจะได้ความแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ท่านจึงได้ขอให้ท่านพระมหากัจจानะแสดงธรรมที่ได้รับฟังจากพระผู้มีพระภาคโดยละเอียดยิ่งขึ้น เมื่อท่านพระมหากัจจानะได้แสดงธรรมโดยละเอียดแล้ว ได้กล่าวกับท่านพระสมิทธิ มีข้อความว่า

ข้อ ๕๖๒

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศโดยย่อแก่เราทั้งหลายว่า บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมุนีผู้สงบบ่มเรียกบุคคล ... นั้นแล้วว่า ผู้มีราตรีนึงเจริญ ฯ ดังนี้ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร แล้วทรงลูกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังพระวิหาร นี่แล ข้าพเจ้าทราบเนื้อความโดยพิสดารอย่างนี้ ก็แหละท่านทั้งหลายหวังอยู่ ฟังเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วทูลสอบถามเนื้อความนั้นเกิด พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านทั้งหลายอย่างใด พวกท่านพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้น ฯ

เมื่อภิกษุเหล่านั้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว และได้กราบทูลให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มหากัจจานะเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก แม้หากพวกเธอสอบถามเนื้อความนั้นกะเรา เราก็จะพยากรณ์เนื้อความนั้นอย่างเดียวกับที่มหากัจจานะพยากรณ์แล้วเหมือนกัน ก็แหละเนื้อความของอุเทศนั้นเป็นดังนี้แล พวกเธอจงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้นเกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาสิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

ที่กล่าวถึงข้อความในพระสูตรต่าง ๆ ก็เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาถึงประโยชน์ที่สำคัญ คือ การเข้าใจธรรมที่ได้ยินได้ฟังโดยถูกต้อง

เรื่องของสังสารวัฏฏ์เป็นเรื่องที่ยาวนาน สำหรับการเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ตามชีวิตของแต่ละบุคคลในแต่ละภพแต่ละชาติจริง ๆ เป็นเรื่องที่จะเห็นได้ว่า ชั่วขณะหนึ่ง ๆ คือ สังสาระที่จะไม่กลับมาอีก

แม้แต่เพียงเสียงที่ปรากฏ ปรากฏแล้ว เป็นสังสาระแล้ว จะไม่ย้อนกลับมาอีก หรือว่าการระลึกถึงลักษณะที่อ่อนหรือที่แข็ง ตามปกติในขณะนี้เอง ไม่ใช่ขณะอื่น เป็นสังสาระ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นชีวิตของแต่ละบุคคลซึ่งจะไม่กลับมาอีก เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ตรงต่อลักษณะของสังสาระที่กำลังปรากฏในแต่ละขณะ ซึ่งเป็นแต่ละชีวิต ในแต่ละภพ ในแต่ละชาติ ซึ่งไม่เหมือนกันเลย ชาติก่อน กับชาตินี้ และในชาติต่อไป ก็เป็นแต่ละลักษณะตามการสะสม ซึ่งทุกท่านจะต้องเป็นผู้ที่มีสติ ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละขณะที่กำลังปรากฏตามปกติ จึงจะสามารถละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ ไม่ต้องรอ ไม่ต้องคอยจนถึงชาติหน้า หรือว่าพຸ່ງนี้ เพราะว่าทุกขณะนี่เองที่เป็นสังสาระที่ผ่านไป และไม่กลับมาอีก

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ทุติยวรรคที่ ๒ ทุกตสูตร ข้อ ๔๔๓ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิขาเป็นที่ทางกัน มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายเห็นทุกตบุรุษผู้มีมือและเท้าไม่สมประกอบ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยทุกข์เห็นปานนี้มาแล้วโดยกาลนานนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๑

เป็นธรรมดา มีใครบ้างที่ไม่เคยเห็นทุกคนผู้ที่มีมือและเท้าไม่สมประกอบ เวลาเห็นแล้วรู้สึกอย่างไร แต่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอทั้งหลายเห็นทุกคนผู้ที่มีมือและเท้าไม่สมประกอบ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยทุกข์เห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้

จริงไหม ถ้าเห็นคนที่พิการ มีอาการวิกลพิการต่าง ๆ เคยคิดบ้างไหมว่า เคยเป็นอย่างนี้มาแล้วในกาลนานมาแล้ว หรือว่าอาจจะเป็นอย่างนี้ หรือยิ่งกว่านี้ในอนาคต

ไม่ว่าจะเห็นใครก็ตามที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก กำลังเจ็บป่วยด้วยโรคภัยต่าง ๆ หรือว่าเป็นผู้ที่พิการ หรือมีความทุกข์ความทรมานอย่างหนึ่งอย่างใด ให้ทราบว่าคุณท่านเคยเป็นมาแล้ว ไม่ใช่ไม่เคย เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะประมาท ไม่ควรที่จะดูหมิ่น หรือว่าไม่ควรที่จะรังเกียจ แต่ควรที่จะเป็นคติให้ระลึกได้ว่า เคยเป็นอย่างนี้มาแล้ว และก็ไม่ว่า อาจจะเป็นอย่างนี้อีกก็ได้

สำหรับสูตรต่อไป คือ **สุขิตสูตร ข้อ ๔๔๔** มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิขาเป็นที่กางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ... เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยความสุข มีบริวารคอยรับใช้ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยสุขเห็นปานนี้มาแล้วโดยกาลนานนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารกำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๒

เวลาที่เห็นคนที่สมบูรณ์พูนสุข มีบริวารคอยรับใช้ เพียบพร้อมด้วยความสุข รู้สึกอย่างไร ไม่ใช่ตัวท่านอีกเหมือนกัน หรือว่าท่านก็เคยเป็นอย่างนี้มาแล้ว แน่แน่นอน

ไม่ต้องเปรียบเทียบกับความรู้สึกโหม่นนัส หรือน้อยใจ หรือเสียใจ แต่ทุกท่านเคยเป็น อย่างนี้มาแล้วในกาลครั้งหนึ่ง เพราะสังสาระกำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องต้นปลายไม่ได้ เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องธรรมดาที่สุด ไม่ว่าจะเห็นใคร เหมือนเห็นตัวท่านเอง เคยเป็น อย่างนั้น เคยเป็นอย่างนี้มาแล้ว ไม่ว่าจะสุขเพียงไร หรือไม่ว่าจะทุกข์เพียงไร เป็นสิ่ง ที่ขึ้น ๆ ลง ๆ ในสังสารวัฏฏ์ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และไม่ย้อนกลับมาอีกสัก ขณะเดียว ให้ทราบด้วยว่า ไม่ว่าสังสาระในอดีตจะยาวนานมาแล้วสักเท่าไร หรือ ว่าสังสาระที่ยังกำหนดเบื้องต้นปลายไม่ได้ในอนาคตอีกนานสักเท่าไร สิ่งที่ปรากฏทางตา ที่ดับไปแล้วจะไม่ปรากฏอีก เสียงที่ปรากฏทางหูที่ดับไปแล้วก็จะไม่กลับมาอีกเลย

เพราะฉะนั้น เป็นแต่ละขณะ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องเปลี่ยนไป จากบุคคลหนึ่ง ไปสู่ความเป็นอีกบุคคลหนึ่ง จากบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยความสุขมีบริวารคอยรับใช้ ก็อาจจะไปเป็นบุคคลที่เต็มไปด้วยความทุกข์ เป็นคนพิการ

เคยเป็นมาแล้วทั้งนั้น ไม่ว่าจะเห็นผู้ที่มีความทุกข์ หรือว่าผู้ที่มีความสุข พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยเป็นไหม ทุกดิบุคคล หรือเป็นแต่ผู้ที่ เพียบพร้อมด้วยความสุข มีบริวารคอยรับใช้ทุกชาติ ๆ ไป

รู้จักที่สุดเบื้องต้นของสังสาระหรือ จึงบอกว่า ไม่เคย พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า เธอทั้งหลายเห็นทุกตบรูษผู้มีมือและเท้าไม่สมประกอบ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยทุกข์เห็นปานนี้มาแล้วโดยกาลนานนี้

เพราะฉะนั้น ใครจะคัดค้านไม่ได้

เคยฆ่าสัตว์ ฆ่าคน ฆ่าปลา หรืออะไรบ้างไหม เท่าที่จำได้เคยหรือเปล่า ผล ของกรรมย่อมมี ชาติหนึ่งชาติใดก็ย่อมจะเป็นอย่างนั้นได้

หรือว่าเคยให้ทานก็มี ใช่ไหม เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้ เพียบพร้อมด้วยความสุข มีบริวารคอยรับใช้ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เรา ทั้งหลายก็เคยเสวยสุขเห็นปานนี้มาแล้วโดยกาลนานนี้

สิ่งที่ผ่านไปแล้ว ก็ผ่านไป ไม่ว่าจะสุขหรือทุกข์ ควรจะคิดถึงขณะนี้และขณะ ต่อไป

ข้อความใน **มัตถกชาดก** เป็นพระชาติหนึ่งซึ่งพระผู้มีพระภาคเป็นบุคคลที่มีรูปซึ่งไม่น่าดู และเป็นผู้ที่ยากจนขัดสน แสดงให้เห็นว่า แม้แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงบำเพ็ญพระบารมีมากจนกระทั่งบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ในอดีต ในสังสาระ ก็เคยเป็นบุคคลผู้มีรูปไม่น่าดู และเป็นผู้ที่ยากจน

เพราะฉะนั้น ทุกท่านในที่นี้คงจะแน่ใจได้ใช่ไหมว่า เคยเป็นอย่างนั้นมาแล้ว หรือถ้าผู้ใดเสวยสุขและผู้อื่นเห็น ก็ทราบได้ว่า เคยเป็นอย่างนั้นมาแล้วเหมือนกัน

ข้อความใน **มัตถกชาดก** มีว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระมหาบุรุษกระทำซึ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ ได้เกิดในสกุลของคนจันทาล ซึ่งเลี้ยงชีพด้วยอาหารซึ่งตนให้สุกเอง

นี้เป็นภาษาธรรม หมายความว่าในอดีตกาล พระมหาบุรุษ คือ พระโพธิสัตว์ ได้เกิดในสกุลของคนจันทาล ซึ่งเป็นผู้ที่หุงหากินเอง ไม่มีบริวารคอยรับใช้

พระมหาบุรุษนั้น ชื่อว่า มัตถกะ เป็นผู้มีรูปไม่น่าดู อยู่ในกระท่อมทำด้วยหนังสัตว์ ภายนอกพระนคร เทียวขอทานเลี้ยงชีวิตอยู่ภายในพระนคร

ถ้าเห็นขอทาน อาจจะเป็นพระมหาบุรุษได้ไหม ในอนาคต อย่าประมาท และอย่าดูหมิ่น

ต่อมาวันหนึ่ง ในพระนครนั้นมีงานนักขัตฤกษ์ แม่ธิดาของพราหมณ์มหาศาลคนหนึ่ง ซึ่งมีอายุราว ๑๕ - ๑๖ ปี มีรูปสวदनารักดูนางเทพกัญญาก็คิดว่า จะไปเล่นนักษัตรตามสมควรแก่สกุลวงศ์ของตน ก็ได้จัดแจงให้ยกสัณการะเครื่องเล่นนักษัตรมีของเคี้ยวของบริโภคมากมายบรรทุกไปในเกวียน แล้วได้ขึ้นยานซึ่งเทียมด้วยแม่ม้าสีขาวปลอดไปสถานที่ในอุทยาน พร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่

ธิดาพราหมณ์มหาศาลคนนี้มีชื่อว่า ทิฐฐมังคลิกา ซึ่งเล่ากันมาว่า นางไม่ปรารถนาที่จะเห็นรูปซึ่งไม่สวยงาม เพราะคิดว่าการเห็นรูปที่ไม่สวยงามนั้น

เป็นอวมงคล (คือ ไม่เป็นมงคล ถ้าจะได้เห็นสิ่งใดที่ไม่สวยงาม) เพราะฉะนั้น นางจึงได้นามว่า ทิฏฐมังคลิกา

ครั้งนั้น นายมาตังคะนั้น ตื่นขึ้นแต่เช้าตรู่ นุ่งผ้าเก่า ถือไม้ตาลในมือ และมีภาชนะในมือสำหรับขอทาน เข้าไปสู่พระนคร เห็นมนุษย์เป็นอันมาก ก็ได้เคาะไม้ตาลแต่ไกลทีเดียว

ครั้งนั้น นางทิฏฐมังคลิกาก็ได้ให้ไล่คนเลว ๆ ที่อยู่ข้างหน้าออกไป นางทิฏฐมังคลิกาไม่ได้ไล่เอง แต่ให้บุรุษทั้งหลายไล่คนเลว ๆ ที่อยู่ข้างหน้า ๆ ออกไป ด้วยการกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงลุกออกไป ท่านทั้งหลายจงลุกออกไป ดังนี้

พอเห็นนายมาตังคะอยู่ที่กลางประตูพระนคร ก็ได้กล่าวว่า นี่ใครกัน

ก็ได้รับคำตอบว่า ข้าพเจ้า คือ คนจันทาล ชื่อว่า มาตังคะ

นางทิฏฐมังคลิกานั้นก็คิดว่า เมื่อชนทั้งหลายเห็นบุรุษเช่นนี้แล้ว ไปแล้วจะมี ความเจริญที่ไหนได้

พอเห็นคนที่มีรูปไม่น่าดู เป็นขอทาน ก็เลิกล้มความตั้งใจที่จะไปอุทยานนั้น เพราะเห็นว่าไม่มีประโยชน์แล้วในวันนั้น เพราะฉะนั้น ก็สั่งให้ยานกลับ พวกบริวารที่ไปด้วยก็โกรธมาก เพราะควรที่จะได้บริโภคของเคี้ยวของบริโภคทั้งหลายที่บรรพทุก เกวียนไปมากมาย ก็กลับไม่ได้บริโภคอาหารเหล่านั้น เพราะฉะนั้น ก็จับนายมาตังคะ และขว้างปาด้วยก้อนดิน เข้าใจว่านายมาตังคะนั้นตายแล้ว ก็ได้จับทำโยนไปส่วนข้างหนึ่ง และกลบเสียด้วยขยะ พวกกันหลีกไป

๙๓๙

นี่คือการกระทำของคนที่ไม่เห็นคนที่มีรูปไม่น่าดู และคิดว่าเป็นอวมงคล เพราะฉะนั้น ก็ถึงกับขว้างปาด้วยก้อนดิน และกลบด้วยขยะ คิดว่าตายแล้ว ก็พากัน หลีกไป

แต่นายมาตั้งคะนั้น ก็กลับได้ดี ลูกขึ้นแล้ว ก็ได้ถามพวกภิกษุทั้งหลายว่า คุณพ่อและคุณแม่ทั้งหลาย ชื่อว่าประตุ เป็นของสาธารณะแก่คนทั้งปวง มิใช่หรือ หรือว่าเขาสร้างไว้เฉพาะพวกพราหมณ์เท่านั้น

ประตุย่อมเป็นของสาธารณะ ใครจะเข้า ใครจะออก ใครจะยืนอยู่ที่กลาง ประตุก็ได้ ไม่ใช่ว่าประตุนั้นเขาสร้างไว้สำหรับพวกพราหมณ์พวกเดียว

คนทั้งหลายนั้นก็ตอบว่า ชื่อว่าประตุ เขาหาได้สร้างไว้เฉพาะพวกพราหมณ์ เท่านั้นไม่ แต่เป็นของสาธารณะแก่ชนทั้งปวง

นายมาตั้งคะก็คิดว่า การที่เขาถูกขว้างปาให้ถึงความพินาศย่อยยับนั้น ก็เพราะนางทิฐฐมังคลิกา เพราะฉะนั้น ก็ได้ไปตามถนนต่าง ๆ แล้วก็ได้ออกแก่นมนุษย์ทั้งหลาย แล้วก็ได้นอนที่ประตุเรือนของพราหมณ์ซึ่งเป็นบิดาของนางทิฐฐมังคลิกา ด้วยคิดว่า ถ้าไม่ได้นางทิฐฐมังคลิกาเป็นภรรยา ก็จะไม่ลูกขึ้น

ถ. เรื่องของการทำกรรมที่ผ่านมาแล้วในอดีตต่าง ๆ เราได้สร้างกรรมมา นานับประการ บางครั้งเป็นกรรมที่ไม่ดี กรรมชั่วร้ายทั้งหลาย เมื่อเรานึกขึ้นมาก็เกิด สำนึกขึ้นมาว่า เราได้ทำผิดไปแล้ว เกิดความรู้สึกชิงชังตัวเอง เกิดความขยะแขยง เกิดความเสียใจ อย่างนี้จะเป็นกุศลหรืออกุศล

สุ. เป็นอกุศล เสียใจมีประโยชน์ไหม

ถ. ความรู้สึกที่เกิดขยะแขยงในตัวเอง เมื่อนึกถึงกรรมชั่ว จะเป็นภาวะจิตที่ สูงขึ้น เกิดเป็นความบริสุทธิ์ ขึ้นมา อย่างนั้นจะได้ไหม

ส. นี่เป็นประโยชน์ของการเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ที่จะรู้ว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล มิฉะนั้นแล้วอาจจะถืออกุศลเป็นกุศล ขณะใดที่ จิตเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส เป็นปฏิฆะ ขณะนั้นเป็นอกุศล ขณะใดที่เป็นกุศล คือ ขณะที่อยู่สภาพธรรมตามความเป็นจริง เห็นอกุศลเป็นอกุศล และมีกุศลเจตนา มี ศรัทธาที่จะไม่ทำอกุศลอย่างนั้นอีก

แต่อย่าลืม หลายท่านคงจะตั้งใจอย่างนี้มาแล้วมาก คือ จะไม่ทำอย่างนั้นอีก จะไม่พูดอย่างนี้อีก หรือว่าจะไม่คิดอย่างนี้อีก แต่จะเป็นไปได้ไหม ถ้ามีเหตุปัจจัยที่จะ พูดอย่างนั้น ซึ่งเป็นคำพูดที่ไม่ดีงาม ก็พูดแล้วทันที ทั้ง ๆ ที่เคยตั้งใจไว้ว่า จะไม่ทำ อย่างนี้อีก หรือการกระทำทางกายก็เหมือนกัน เห็นแล้วว่าเป็นโทษ เห็นแล้วว่าเป็นไม่ดี ตั้งใจแล้วที่จะไม่กระทำ แต่เมื่อมีเหตุปัจจัย ก็เกิดขึ้นเป็นอย่างนั้นอีก

เพราะฉะนั้น มีหนทางเดียว คือ เป็นผู้มีสติที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ

ถ. ถ้าในขณะจิตที่ตั้งใจจะไม่กระทำชั่ว

ส. ขณะนั้นเป็นกุศล แต่ขณะที่เสียใจ เป็นทุกข์ ไม่แช่มชื่น ไม่พอใจ ขณะนั้นเป็นอกุศล

ถ. ในวาระที่นึกถึงกรรมในอดีต ก็สลับกันอยู่อย่างนี้

ส. แน่แน่นอน

ถ. บางครั้งก็คิดว่า จะไม่ทำอีกแล้ว แต่ก็ทำอีก ก็มาเสียใจอีก

ส. เพราะเหตุว่าอกุศลและกุศลเป็นสภาพธรรมที่ต่างก็เกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็ว จนไม่สามารถที่จะรู้ชัดได้ว่า ขณะใดเป็นกุศล และขณะใดเป็นอกุศล นอกจากนึกเทียบเคียงโดยการพิจารณา ซึ่งไม่ใช่โดยการประจักษ์ชัดในลักษณะของ สภาพธรรมที่เป็นกุศลจริง ๆ หรืออกุศลจริง ๆ นอกจากสติจะเกิดและระลึกศึกษา จนกว่าจะรู้ชัดว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล จึงจะละอกุศลได้ละเอียดยิ่งขึ้น

ถ้านั่งเฉย ๆ ไม่รู้ใช้ไหมว่า เป็นกุศลหรืออกุศล มีใครรู้บ้าง เห็นเฉย ๆ ขณะนี้ เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เพราะว่าเมื่อเห็นแล้วดับไป จะต้องมีกุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิด

ต่อ ไม่ได้หมายความว่า โดยขณะจิต แต่ว่าเมื่อเห็นแล้วย่อมเป็นกุศลหรืออกุศล ต่อจากจิตที่เห็น เพราะฉะนั้น กำลังนั่งอยู่เฉย ๆ เห็น จะรู้ใหม่ว่า จิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล แต่เป็นแล้ว ถ้าสติไม่เกิด ขณะนั้นเป็นอกุศลอย่างเบาบาง อย่างอ่อน อย่างละเอียดจนไม่รู้ว่าเป็น เมื่อเห็นแล้วก็เห็นเป็นอกุศล ถ้ากุศลจิตหรือสติไม่เกิด เพราะฉะนั้น ใครจะละอกุศลที่บางเบาที่เกิดต่อการเห็น พระโสดาบันก็ยังละไม่ได้

พระโสดาบันละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ผู้ที่เป็นพระโสดาบัน ก่อนที่ปัญญาจะสมบูรณ์ถึงการรู้แจ้ง อริยสัจธรรม สติจะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และปัญญาพิจารณา จนกว่าจะประจักษ์แจ้งในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ สภาพที่ปรากฏต้องไม่ใช่ตัวตน ถ้ายังปรากฏเป็นคนกำลังนั่งเก้าอี้ ขณะนั้นไม่ใช่การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่ใช่ตัวตน แต่ที่จะเป็นพระโสดาบันจริง ๆ สติจะต้องระลึกถึงจริง ๆ ในสภาพธรรมที่ปรากฏ ทางตา และในการนี้คิดถึงรูปร่างสัณฐาน และรู้ว่า สิ่งที่เห็นเป็นคนกำลังนั่งเก้าอี้ นั้นไม่ใช่ในขณะที่กำลังเห็น แต่นั่นเป็นขณะที่กำลังคิดซึ่งต่อกับจิตที่เห็น และก่อนนั้น มีอกุศลเกิดแล้ว

ถ้าศึกษาวิถิจิตโดยละเอียดจะทราบว่า ถ้าสติปฏิฐานไม่เกิด ปกติแล้วก็ เป็น โลกมุขจิต เพราะฉะนั้น โลกมุขจิตมีหลายชั้น แต่ว่าผู้ใดที่ไม่รู้ชัดในลักษณะของ โลกมุขจิต ย่อมไม่สามารถที่จะละโลกมุขจิตได้ เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องอบรม เจริญจนกว่าจะรู้ถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ที่ถามว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล ถ้าจะให้รู้ชัด ต้องเป็นผู้ที่มีปกติ อบรมเจริญสติเท่านั้น จึงสามารถที่จะรู้ชัดได้ตามความเป็นจริง เพราะเวลานี้ ขณะที่ นั่งเฉย ๆ และเห็น หลังจากที่ได้เห็นแล้ว ก็มีอกุศลจิตเกิด ถ้าสติปฏิฐานไม่เกิด

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีสติสมบูรณ์ จึงเป็นผู้ที่บรรลุดุคฺคธรรมเป็นพระอรหันต์ เพราะเมื่อเห็นแล้วไม่มีอกุศลจิตเกิดต่อ เป็นกิริยาจิต เพราะดับอกุศลธรรมและกุศล ธรรมทั้งหมดโดยสิ้นเชิง

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นปัญญาที่สามารถรู้ชัดและดับกิเลสได้ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังได้ยิน แล้วแต่ที่จะเป็นการดับกิเลสขั้นใด แต่ว่าผู้ใดที่อบรมเจริญปัญญา จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ละเล็กทีละน้อยทีละประเภทสองประเภทไป จนกว่าจะเพิ่มความรู้ทั่วขึ้น ละเอียดยิ่งขึ้น จึงจะสามารถประจักษ์ในความไม่เที่ยง ความไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมทั้งหลายได้ แต่ตามปกติตามความเป็นจริงอย่างนี้

เมื่อพระอรหันต์เห็นอย่างนี้ อุกุศลจิตไม่เกิด เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ด้วยว่าบุคคลที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ เมื่อเห็นแล้วมีอกุศลจิตขั้นใดเกิด แม้ว่าไม่ใช่โลภะที่ปรากฏเป็นอาการลักษณะของความหวังหรือความพอใจอย่างแรง แต่ก็ให้ทราบว่า มีอกุศลจิตซึ่งเป็นอกุศลธรรมเกิดขึ้นแล้วในระหว่างที่เห็นกับในขณะที่ได้ยิน ถ้าขณะนั้นไม่ใช่กุศล

ถ. ขณะที่เราเห็นสัตว์เดรัจฉานที่พิการหรือกำลังจะตาย เราน้อมระลึกว่าเราจะต้องเป็นอย่างนี้

ส. ดีไหม รู้เช่นนั้น

ถ. ดี แต่เป็นอกุศลจิต หรืออกุศลจิต

ส. ถ้ารู้เช่นนั้น และเกิดเมตตา เกิดกรุณา ขณะนั้นเป็นกุศลจิต ถ้าไม่คิดอย่างนั้น เกิดรังเกียจ เกิดดูหมิ่น ในขณะนั้นเป็นอกุศลจิต

ถ. มหาภูตรูป ๔ เป็นรูปหยาบใช่ไหม ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม

ส. มหาภูตรูป ๓ เป็นรูปหยาบ เว้นธาตุน้ำเป็นรูปละเอียด

ถ. ผมเคยฟังท่านผู้รู้บางท่านบอกว่า มหาภูตรูป ๔ เป็นรูปหยาบ

ส. อย่าติดที่พยัญชนะ เพราะบางครั้งก็กล่าวรวมไป เพราะมหาภูตรูปทั้ง ๔ ไม่แยกกัน แต่ถ้าโดยละเอียด โดยเจาะจงแล้ว มหาภูตรูป ๓ เป็นรูปหยาบ คือ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ส่วนธาตุน้ำเป็นสุขุมรูป เป็นรูปละเอียด

ถ. คำว่า ปริเฉทรูป รูปที่คั่นระหว่างช่องอากาศ อาจารย์ช่วยอธิบายความหมาย

ส. ปริจเฉทรูป เป็นอากาศรูปที่คั่นระหว่างกลาป คือ กลุ่มของรูปที่เล็กที่สุด ละเอียดที่สุด ซึ่งปริจเฉทรูปมีคั่นอยู่ทั่วทุกแห่ง ที่กาย ที่ตัว ผมเส้นหนึ่งตัดออกได้ไหม ได้ ถ้าไม่มีอากาศธาตุคั่นอยู่ในระหว่างกลุ่มของรูปที่เป็นธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม สี กลิ่น รส โอชา ก็ย่อมไม่สามารถแยกหรือตัดขาดออกได้ แต่เพราะมีอากาศธาตุซึ่งเป็นปริจเฉทรูปคั่นอยู่ทุกกลาป จึงสามารถแยกหรือตัดขาดออกได้

กลาป คือ กลุ่มของรูปที่เล็กที่สุดที่แยกออกไม่ได้อีกแล้ว

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่ารูปนั้นจะปรากฏเสมือนว่าเป็นรูปใหญ่ หรือว่าทึบอย่างเช่นภูเขา แต่ตามความเป็นจริงแล้ว มีอากาศธาตุ เป็นปริจเฉทรูปคั่นอยู่ทุก ๆ กลาป

ถ. ดังนั้นแม้ภูเขาก็ยังสามารถแยกออกได้

ส. แน่นอน เพราะมีปริจเฉทรูป คือ อากาศธาตุคั่นอยู่ อากาศธาตุเป็นสุขุมรูป หรือว่ารูปหยาบ

ถ. เป็นสุขุมรูป

ถ. กระผมเพิ่งจะเริ่มศึกษาธรรม ยิ่งศึกษาารู้สึกว่าจะละเอียดมากยิ่งขึ้นทุกที อาจารย์บอกว่า เมื่อเรามีสติระลึกถึงรูปนั้น ยังมีปัญญาที่ทำให้ห่อหุ้มระลึกไปมากยิ่งขึ้น อยากจะให้อธิบายเพิ่มเติมว่า ปัญญานั้นจะละเอียดขึ้นได้อย่างไร

ส. ปัญญามีหลายชั้น ปัญญาชั้นฟังให้รู้ ว่า ในขณะที่กำลังเห็นเป็นสิ่งที่มีความจริง และสิ่งที่เป็นปรมาัตถธรรม คือ สภาพที่มีจริง ๆ นั่นคืออะไร หรือว่ากำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย กำลังคิดนึก สภาพธรรมที่มีจริงนี้ปรากฏได้ ๖ ทาง คือ ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น เวลานี้มีแต่สภาพธรรมเท่านั้นที่กำลังเป็นของจริงที่ปรากฏ เคยคิดว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ล้วนเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างทั้งหมดที่กำลังปรากฏ และสภาพธรรมนั้นมี ๒ ประเภท คือ สภาพธรรมที่สามารถรู้ กับธรรมที่ไม่รู้อะไรเลย

สภาพธรรมที่เป็นสภาพรู้ ต้องมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏให้รู้ สิ่งที่ปรากฏให้รู้นี้ เรียกว่า อารมณ์ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่เป็นสภาพรู้ คือ สภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏ คือ รู้อารมณ์ที่กำลังมี ที่กำลังปรากฏ

อารมณ์ที่กล่าวนี้ ไม่ใช่อารมณ์โกรธ อารมณ์แค้น อารมณ์อะไรต่าง ๆ แต่ หมายความว่าถึงสิ่งที่ปรากฏให้รู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ เพราะฉะนั้น ที่ยึดถือว่าเป็นเราเห็นสิ่งต่าง ๆ หรือว่าเราได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ ก่อนอื่นจะต้องมีปัญญาที่รู้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่มีจริง ที่เคยเป็นเรา เคยเป็นเรื่องต่าง ๆ นั้น สภาพที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นธรรมนั้น คือ สภาพรู้ กับสิ่งที่ไม่ใช่สภาพรู้

สำหรับสภาพรู้ พระผู้มีพระภาคทรงใช้คำว่า นามธรรม ซึ่งหมายความว่า เป็นสภาพที่น้อมไปสู่อารมณ์ เพราะฉะนั้น ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งจะปรากฏ ก็เพราะมีสภาพที่น้อมไปสู่อารมณ์นั้น

กำลังนั่ง ได้ยินเสียง เคยเป็นเราได้ยิน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เป็นธรรม ไม่ใช่เป็นเรา เป็นสภาพที่น้อมไปสู่เสียง เสียงจึงปรากฏ บางคนไม่ได้ยิน คนอื่นได้ยิน แต่เขาไม่ได้ยิน เพราะชื่อนามธรรมหรือจิตของเขาไม่ได้น้อมไปสู่เสียง เพราะฉะนั้น เสียงจึงไม่ปรากฏกับคนนั้น

สภาพธรรมใดที่กำลังปรากฏกับใครก็ตามในขณะนี้ ไม่ว่าจะกำลังเห็นทางตาก็นามธรรมชื่อนามธรรมซึ่งเป็นสภาพที่น้อมไปสู่สิ่งที่ปรากฏทางตา จึงเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เวลาได้ยินเสียง ก็มีสภาพรู้ซึ่งเป็นนามธรรมที่น้อมไปสู่เสียง เสียงจึงปรากฏ เวลากลิ่นปรากฏ ก็เพราะมีนามธรรมซึ่งเป็นสภาพที่รู้กลิ่น น้อมไปสู่กลิ่นนั้น กลิ่นนั้นจึงปรากฏ

อ่อน แข็งที่กาย มีอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าขณะที่แข็งปรากฏ ขณะนั้น หมายความว่า มีสภาพที่น้อมไปสู่แข็งที่ปรากฏ แข็งนั้นจึงปรากฏได้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นสภาพนามธรรม เป็นสภาพที่รู้อารมณ์ คือ รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นธรรมอย่างหนึ่ง และธรรมอีกอย่างหนึ่งนั้น ไม่ใช่สภาพรู้ เป็นรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ปัญญาก็เพิ่มขึ้น หลังจากที่ได้ยินได้ฟังว่า ที่เคยยึดถือว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลนั้น แท้ที่จริงเป็นเพียงสภาพธรรมลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นนามธรรมบ้าง เป็นรูปธรรมบ้าง แล้วแต่ว่าจะเป็นนามธรรมที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา หรือว่าเป็นนามธรรมที่รู้เสียงที่ปรากฏทางหู เป็นนามธรรมที่รู้กลิ่นที่ปรากฏที่จมูก หรือว่าเป็นนามธรรมที่รู้รสที่ปรากฏที่ลิ้น เป็นนามธรรมที่รู้เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ที่ปรากฏที่กาย หรือว่าเป็นนามธรรมที่คิดถึงคำ คิดถึงเรื่อง ซึ่งเป็นนามธรรมแต่ละประเภท

ถ นามธรรมที่คิดถึงคำ คิดถึงเรื่อง จะพูดอย่างนี้ได้ไหมว่า ธรรมชาติที่คิดนึกก็อันหนึ่ง เรื่องราวที่คิดนึกก็อีกอันหนึ่ง

ส. ต้องทราบว่า ในขณะที่คิด อะไรเป็นของจริง อะไรเป็นของไม่จริง เพราะธรรมซึ่งเป็นปรมาัตถธรรมหมายความว่า สภาพธรรมที่มีจริง ที่มีลักษณะปรากฏ ในขณะที่คิด สภาพที่คิดมีจริง เพราะกำลังคิดถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือคำหนึ่งคำใด หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้น สภาพที่คิดในขณะที่นั้นมีจริง เป็นสภาพที่กำลังรู้คำ รู้เรื่อง หรือนึกถึงสิ่งที่คิด แต่ส่วนเรื่อง ส่วนคำที่กำลังเป็นอารมณ์ของจิตที่คิด ขณะนั้นไม่จริง เพราะไม่มีลักษณะปรากฏ คิดถึงเย็น เย็นปรากฏจริง ๆ หรือเปล่า

ถ. ไม่ปรากฏ

ส. ไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น จิตที่คิดจริง แต่ว่าเรื่องที่คิดไม่จริง

ถ. เรื่องราวที่เราคิดไปต่าง ๆ นานา เป็นเรื่องที่ไม่จริง แต่ธรรมชาติที่คิดเป็นสภาพที่มีจริง

ส. เป็นสภาพรู้

ถ. เมื่อเราแยกสภาวะทางจิต จะมีสิ่งที่เป็นสภาพที่คิดนึก เรื่องราวที่คิดเราจะเรียกว่า เป็นรูปทางใจได้ไหม

ส. ไม่ได้ เป็นบัญญัติ เป็นสมมติบัญญัติ ไม่ใช่ของจริง

ถ. เป็นนามธรรมล้วน ๆ

ส. ขณะที่คิดเป็นนามธรรม

ถ. จะประกอบด้วยสุขุมรูปบ้างไหม

ส. ถ้าขณะนั้นมีสุขุมรูปเป็นอารมณ์ ก็เป็นการรู้สุขุมรูปทางใจ แล้วแต่ว่า ขณะนั้นจะมีการคิดถึงเรื่องสุขุมรูป ซึ่งเป็นเพียงเรื่อง หรือเป็นความคิด หรือว่ากำลังมีสุขุมรูปเป็นอารมณ์

ถ. แม้แต่การคิดถึงสุขุมรูปนี้ ก็มีสุขุมรูปด้วย

ส. มิได้ การคิด เป็นการคิดถึงเรื่อง เป็นการคิดถึงสมมติบัญญัติ

ถ. การคิดอาจจะประกอบไปด้วยสุขุมรูป และบางครั้งก็ไม่ประกอบ

ส. โดยมากแล้ว ขณะที่จิตคิด เป็นการคิดถึงคำ คิดถึงเรื่อง คิดถึงสมมติบัญญัติ

ถ. การคิดถึงสมมติบัญญัติทั้งหลาย เป็นธาตุคิด

ส. มีใครรู้สุขุมรูปเดี๋ยวนี้บ้าง

ถ. สุขุมรูปเป็นรูปที่รู้ยาก และไม่สามารถที่จะรู้ได้

ส. เพราะฉะนั้น จะคิดถึง และมีสุขุมรูปเป็นอารมณ์ได้ไหม หรือว่าเพียงคิดถึงเรื่องอากาศธาตุ แต่ยังไม่ได้สัมผัสกับลักษณะของอากาศธาตุทางใจว่า ไม่ใช่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

ถ. เป็นแต่เพียงการคิดนึก เพราะฉะนั้น สามารถพูดได้ว่า ไม่มีรูปทางใจ

ส. ปกติทั่วไปเป็นการคิดถึงคำ หรือคิดถึงเรื่อง นี่เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องทราบ ว่า ทุกคนอยู่ในโลก ๒ โลก คือ ปรมัตถ์โลกหนึ่ง และสมมติอีกโลกหนึ่ง ถ้ายังไม่รู้ว่าขณะใดอยู่ในโลกไหน ขณะนั้นยังไม่สามารถที่จะรู้ความจริงซึ่งเป็นปรมัตถ์ได้ เพราะปะปนรวมกันหมด ทั้งโลกของปรมัตถธรรมและสมมติบัญญัติ

ต้องรู้จริง ๆ โดยอบรมเจริญสติปัฏฐาน จึงจะรู้ว่า ขณะไหนเป็นโลกของสมมติบัญญัติ และขณะไหนเป็นโลกของปรมัตถธรรม เมื่อรู้ความจริงอย่างนี้ปัญญาจึงจะเจริญขึ้น เพราะสามารถรู้ได้ว่า ขณะใดเป็นปรมัตถธรรม ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล และขณะใดที่ไม่ใช่ปรมัตถธรรม ขณะนั้นอยู่ในโลกของสมมติบัญญัติ ที่มีความรู้สึกเหมือนจริงว่า เป็นโลกแท้ ๆ ที่เคยอยู่มานาน แต่ความจริงเป็นเพียงเรื่อง

ของความคิดแต่ละขณะที่คิดขึ้นและดับหมดไป หลังจากที่มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

แต่ละขณะนี้ โลกไหนชัด สมมติบัญญัติ หรือว่าปรมาต্ম ถ้ายังไม่ได้อบรม เจริญสติปัฏฐานเพียงพอ ก็ยังไม่ได้เห็นตามความเป็นจริงว่า แท้ที่จริงแล้วโลกที่เคยเป็นสมมติบัญญัตินั้น มีเพียงในขณะที่จิตคิดเท่านั้นเอง

๙๔๐

ถ. การปฏิบัติสติปัฏฐานที่ว่า เห็น ให้รู้ ว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา ไม่ใช่บุคคล ขออาจารย์ช่วยอธิบายให้เข้าใจด้วย

ส. การอบรมเจริญปัญญา จะต้องเริ่มจากความเข้าใจในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงก่อน ถ้ายังไม่มี ความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ สติย่อมจะไม่เกิดขึ้น เพราะไม่รู้ว่าอะไรจะระลึกอะไร เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น จะต้องเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริง จึงจะเป็นปัจจัยให้สติระลึกได้ ที่จะศึกษา ที่จะพิจารณารู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จนกว่าจะเป็นความรู้ชัด

เรื่องของปัญญาที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นเรื่องที่จะต้องค่อย ๆ เกิดขึ้น ค่อย ๆ อบรมขึ้น ค่อย ๆ ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏขึ้น ไม่ใช่เป็นเรื่องทำ ไม่ใช่เป็นเรื่องเพ่ง ไม่ใช่เป็นเรื่องจ้อง แต่ว่าเป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ในขณะนั้นนั่นเอง

สำหรับคำที่ได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ คงได้ยินคำว่า ธรรม ปรมัตถธรรม และบัญญัติธรรม ซึ่งหมายความว่าสภาพธรรมทั้งหลายที่กำลังมีอยู่ กำลังปรากฏอยู่ในขณะนั้นนั่นเอง แต่จะต้องมีการศึกษา คือ การฟังและการพิจารณาจนกว่าจะเป็นความเข้าใจชัดเจนจริง ๆ และไม่ใช่ว่าเมื่อได้ยินได้ฟังแล้ว ก็คิดว่าเข้าใจแล้ว หรือว่าพอแล้ว เพราะว่าธรรมทั้งหลายเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก กำลังปรากฏอยู่ในขณะนี้ทางตากำลังเห็น เป็นสภาพธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง รู้ชัดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ในขณะที่กำลังเห็นนี้แล้วหรือยัง

เมื่อยังไม่รู้ชัด จะต้องอาศัยการฟังเป็นขั้นต้นให้เข้าใจจริง ๆ ก่อน สติจึงจะเกิดขึ้นบ้างที่จะระลึกรู้ลักษณะของการเห็น หรือการได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็น

จริง เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น อย่ารีบร้อน แต่จะต้องฟังและพิจารณาพระธรรมที่ทรงแสดงให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

เช่น คำว่า ปรมัตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีจริงและกำลังปรากฏ กำลังเห็น เป็นสภาพธรรมที่มีจริงกำลังปรากฏ เป็นปรมัตถธรรม ซึ่งหมายความว่า เป็นธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เมื่อได้ฟังพระธรรมเรื่องของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็อย่าเพิ่งพอใจว่า รู้แล้ว เข้าใจแล้ว เพราะจุดประสงค์ของการฟัง เพื่อให้เข้าใจชัดเจนขึ้นจนกระทั่งประจักษ์แจ้งจริง ๆ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของธรรมที่กำลังปรากฏ

ขณะนี้ทราบว่าเป็นธรรมที่มีจริง ไม่ใช่ขณะอื่น แต่ขณะนี้เองเดี๋ยวนี้เองที่เป็นปรมัตถธรรม เพราะไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพียงเท่านั้นก็ควรที่จะได้พิจารณาว่า ในขณะที่กำลังเห็น รู้ชัดจริง ๆ อย่างที่ได้ฟังหรือเปล่าว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ต้องพิจารณา เพราะเหตุว่าพระธรรมที่ทรงแสดง แสดงลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ที่ทนต่อการพิสูจน์ที่สามารถจะอบรมเจริญปัญญา จนกระทั่งประจักษ์ชัดในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการศึกษาธรรมโดยละเอียด เพื่อให้เข้าใจชัดและให้สติระลึกรู้จนกระทั่งประจักษ์ชัดแจ้งจริง ๆ ในสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงซึ่งท่านผู้ฟังได้รับฟังและพิจารณา

ก่อนที่จะศึกษาเรื่องปรมัตถธรรม ไม่เคยรู้เรื่องของปรมัตถธรรมมาก่อนว่าหมายถึงสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และตลอดเวลาที่ไม่รู้ลักษณะของปรมัตถธรรม ก็ต้องยึดถือสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เช่น ในขณะที่เห็น เป็นต้น เห็นเป็นคน เห็นเป็นสัตว์ เห็นเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ซึ่งในขณะนั้นจะกล่าวว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ได้ แม้ว่า

พระผู้มีพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แต่เวลาเห็น เห็นเป็นคน เห็นเป็นสัตว์ เห็นเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น จึงต้องฟังให้เข้าใจเพื่อที่จะให้รู้ชัดจริง ๆ ว่า ทำไมในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้จึงไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัตถุสิ่งต่าง ๆ เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา กับสภาพที่กำลังเห็น คือ ฐูลึ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

นี่คือสติจะเกิดได้ ถ้ามีความเข้าใจชัดจริง ๆ ในความหมายของคำว่า ปรมัตถธรรม เพราะบางท่านเพียงได้ฟังย่อ ๆ ว่า ธรรมทั้งหลายไหลมาจากเหตุ มีเหตุเป็นแดนเกิด หรือว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา เพียงได้ยินสั้น ๆ อย่างนี้ สามารถที่จะแทงตลอดในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นและดับไป แต่บุคคลนั้นต้องมีความเข้าใจจริง ๆ ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่เว้น

สิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือ สิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตาเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัตถุสิ่งของ แต่เป็นเพียงสภาพธรรม คือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในขณะนี้จึงเห็น

สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา ยังไม่ได้ประจักษ์ความดับไปของสิ่งที่กำลังปรากฏ และยังไม่ได้รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น จึงต้องพิจารณาว่า ปรมัตถธรรม คือ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามธรรมดา ปัญญาที่รู้ชัดจนกระทั่งประจักษ์ความดับไปของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นในขณะนี้ เป็นธรรมดา นั้นเป็นปัญญาที่สามารถจะประจักษ์ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่วัตถุสิ่งของใด ๆ ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาไปด้วยเรื่อย ๆ และต้องรู้ว่า จุดประสงค์ของการฟังแล้วฟังอีกเรื่องของ สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา คือ สิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ให้ทำอย่างอื่น หรือไม่ใช่ให้มุ่งหวังอย่างอื่น เช่น ใครก็ตามที่จะไปจดจำ ไปเลือกอารมณ์ ต้องการรู้สิ่งซึ่งไม่ใช่ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ ทางหูที่กำลังได้ยินในขณะนี้ ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่นในขณะนี้

ทางล้นที่กำลังล้นมรสในขณะนี้ ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัสสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือทางใจที่กำลังคิดนึกในขณะนี้ ถ้ามุ่งไปทางอื่น ก็ไม่มีการอบรมเจริญปัญญาที่จะประจักษ์ชัดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา

การที่จะเข้าใจเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน สภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม จะต้องไม่เว้นการพิจารณาสิ่งที่กำลังปรากฏตามปกติในขณะนี้ตามความเป็นจริงนั่นเอง และก่อนที่จะเข้าใจชัดในลักษณะของปรมาัตถธรรม ก็มีการยึดถือสิ่งที่ปรากฏเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งไม่ใช่ความเห็นที่ถูกต้อง เพราะตรงกันข้ามกับที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ก่อนที่จะเข้าใจลักษณะของปรมาัตถธรรม ทุกท่านรู้เรื่องของบัญญัติธรรม รู้เรื่องของคำ รู้เรื่องของชื่อต่างๆ และไม่ใช่เพียงคำ หรือเพียงชื่อ ยังมีความหลงจำในเรื่องราวของสิ่งที่ปรากฏโดยชื่อ โดยคำต่างๆ ด้วย

เป็นความจริงใหม่ มีการนึกถึงคำใหม่ ตามปกติในวันหนึ่ง ๆ มีการนึกถึงชื่อใหม่ และไม่ใช่เพียงแต่คำ เพียงแต่ชื่อ แต่ยังเต็มไปด้วยเรื่องราวของชื่อนั้นและคำนั้น ถ้าสติไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ซึ่งไม่ใช่ชื่อ ไม่ใช่คำ และไม่ใช่เรื่องราวต่าง ๆ แต่เป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

และถ้ายังไม่สามารถที่จะแยกโลกของบัญญัติธรรม สมมติธรรมออกจากปรมาัตถธรรม ย่อมไม่สามารถที่จะเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่มีจริง ไม่ต้องเรียกชื่ออะไรทั้งหมด เพราะมีลักษณะปรากฏให้รู้ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจสภาพธรรม ๒ อย่างว่า ถ้าขณะใดที่นึกถึงชื่อ นึกถึงคำ นึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ขณะนั้นไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม แต่ว่าขณะใดที่มีการระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตามปกติ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ต้องมีลักษณะปรากฏแต่ละทาง ขณะนั้นเป็นปรมาัตถธรรม

การอบรมเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่เป็นการนึกถึงชื่อ นึกถึงคำ หรือว่านึกถึงเรื่อง แต่เป็นการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาที่จะประจักษ์ชัดใน ลักษณะของสภาพธรรม คือ การฟังและการพิจารณาให้เข้าใจเรื่องสภาพธรรมที่กำลัง ปรากฏ จนกว่าสติจะเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะที่เป็นปรมาัตถ์ของสภาพธรรมนั้น จึงจะเห็น ตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้ง มวลมีความดับไปเป็นธรรมดา นี่เป็นความรู้ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย แต่ว่าปุถุชน ไม่ได้รู้อย่างนั้น เห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เห็นเป็นตึก เป็นบ้านช่อง เห็นที่ไรก็เป็นตึกอยู่อย่าง นั้น ถาวร ไม่เห็นดับเลย เพราะฉะนั้น การเห็นของปุถุชนกับการเห็นของพระอริยเจ้า ไม่เหมือนกัน

สุ. ที่ความเห็นของพระอริยเจ้าจะประจักษ์ชัดได้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา ต้องหมายความว่า เข้าใจว่าสิ่ง ใดสิ่งหนึ่งนั้นหมายถึงอะไร สิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้หมายความว่าตึก หรือคน หรือบ้าน แต่หมายความว่าสภาพธรรมที่มีจริงที่ปรากฏทางตา เป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ตราบไต่ที่ยัง เห็นเป็นตึก เป็นคน เป็นบ้าน จะไม่มีการดับไปได้เลย

เพราะฉะนั้น จะต้องอบรมเจริญปัญญาระลึกได้ในขณะที่กำลังเห็นจนกว่าจะรู้ ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ และสภาพที่กำลังเห็นมีจริง ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏ แต่เป็นสภาพ รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นจึงจะค่อย ๆ รู้ขึ้นว่า ไม่ใช่เราที่เห็น และสิ่งที่เห็นยัง ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะยังไม่ได้คิดถึงรูปร่างสัณฐาน เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ ที่ ปรากฏได้ทางตาเท่านั้น

อบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะรู้อย่างนี้ได้จริง ๆ ในวันหนึ่ง จึงจะประจักษ์ความ ดับไปได้ แต่ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่น หรือว่าไม่ใช่ให้มุ่งจิตไปสู่ความสงบ โดยที่ไม่ระลึก ถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. บุคคลทั้งหลายเห็นที่ไรก็เป็นตึก เป็นบ้านช่อง เป็นสัตว์ บุคคล ทุกที่จะทำอย่างไร

สุ. เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ขณะที่ยังเห็นเป็นคน เป็นสัตว์ ขณะนั้นยังไม่ใช่วิปัญญา จะต้องฟังเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏ และมีความมั่นคงที่จะระลึกรู้ ศึกษาสิ่งที่ปรากฏจนกว่าจะปรากฏว่า ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ในขณะที่กำลังเห็น จึงจะรู้ชัดในอรรถที่ว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ขณะที่ฟัง ขณะที่ศึกษาก็รู้ที่อยู่ว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน นี้โดยการฟัง

สุ. ท่านผู้ฟังกล่าวว่า ก็รู้อยู่ แต่ขณะที่กำลังเห็น เห็นใคร

ถ. ขณะที่กำลังเห็น ก็เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนทุกที่

สุ. เพราะฉะนั้น ยังดับไม่ได้ จนกว่าจะระลึกทางตาบ่อย ๆ จนกว่าจะรู้จริง ๆ ปรากฏจริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏเป็นเพียงสิ่งที่สามารถปรากฏเฉพาะทางตา ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัตถุสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสิ่งที่สามารถปรากฏเฉพาะทางตาเท่านั้น นี่เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาจนกว่าจะรู้ชัด

มีท่านผู้ฟังที่ถามว่า ทำไมจะเลือกอารมณ์ไม่ได้ในการที่จะเจริญสติปัฏฐาน เพราะมีทั้งกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน และจะเลือกให้จิตสงบเป็นสมาธิก่อนไม่ได้ หรือ จากนั้นจึงจะให้ปัญญารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

แต่อย่าลืม ถ้าเป็นอย่างนั้น เมื่อไรจะมีการตั้งต้นที่จะระลึกสภาพธรรมที่กำลังเห็นในขณะนี้ เพราะว่ารอและหวังว่าจะให้สงบก่อน โดยการที่จะจดจ้องที่หนึ่ง ที่ใดให้เป็นสมาธิ แต่ว่าในขณะที่ชีวิตประจำวันตามปกติ ลืมตาขึ้นมาก็มีการเห็น ขณะนี้มีเสียงกระทบหู ก็มีการได้ยินเสียง เป็นปกติธรรมดาทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น เมื่อไรปัญญาจะเริ่มศึกษา สติจะเริ่มระลึก และค่อย ๆ รู้ในวันหนึ่ง ๆ ก่อนที่จะเลือกอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด

ในวันหนึ่ง ๆ นี้ ชีวิตย่อมดำเนินไป ก่อนที่จะมีการคิดเลือกที่จะให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิอยู่ที่อารมณ์นั้นหรืออารมณ์นี้ เพราะฉะนั้น ก็ผ่านกิจวัตรประจำวันที่ล้มตาขึ้นมา ก็มีการเห็น มีการบริหารรักษาร่างกาย มีการบริโภคอาหาร มีการกระทำกิจต่าง ๆ ซึ่งในขณะนั้นทั้งหมด ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ล้วนแต่เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏชั่วขณะจิตแต่ละขณะ ที่ไม่มีวันที่จะกลับมาอีกเลย เป็นชั่วขณะของสังสารวัฏจริง ๆ ซึ่งเกิดและก่ดับไปโดยไม่รู้ เพราะไม่เคยระลึก และเมื่อมีการหวังที่จะให้จิตสงบ ในขณะทีนั้นก็ไม่มีการศึกษาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเห็นตามปกติ มีการได้ยินตามปกติ และเมื่อไม่มีการศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นแต่เพียงความหวังว่า ถ้าสงบแล้วจะรู้ แต่นั่นก็เป็นเพียงความหวัง ตราบใดที่สติไม่ระลึกรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่ปรากฏเดี๋ยวนี้ตามปกติ

ด้วยเหตุนี้ ถ้าไม่เข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ก็ไม่มีโอกาสที่จะประจักษ์ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ้ามีความต้องการความสงบ ในระหว่างนั้นจะมีความเพียรที่จะให้จิตเป็นสมาธิ โดยที่บางท่านก็ไม่ว่าความต่างกันว่า ขณะนั้นเป็นมิจฉาสมาธิ หรือว่าเป็นกุศลจิต ซึ่งถ้าเป็นมิจฉาสมาธิ ไม่ใช่กุศลจิต ขณะนั้นก็ไม่สงบ ถึงแม้ว่าจะจดจ่ออยู่ที่อารมณ์ใด อารมณ์หนึ่ง ในขณะนั้นไม่มีการศึกษา รู้ลักษณะสภาพของความรู้สึก หรือว่าความต้องการ หรือความคิดในขณะนั้น ซึ่งเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและก่ดับไป ไม่ใช่ตัวตน ถ้าขณะนั้นมีแต่ความต้องการให้จิตจดจ่อเป็นสมาธิอยู่นาน ๆ และก็หวังว่า ปัญญาจะเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่เป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าการศึกษาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติตามความเป็นจริง ไม่ใช่สิ่งที่ย่าง

เมื่อไม่ใช่สิ่งที่ย่าง ก็จะต้องเริ่มอบรมที่จะต้องรู้ชัด รู้ทั่วในลักษณะของธรรมไม่ว่าธรรมนั้นจะเป็นความรู้สึก หรือว่าจะเป็นความต้องการ ความพอใจ หรือว่า

จะเป็นการคิดนึกในขณะหนึ่งขณะใดก็ตาม ล้วนแต่เป็นสภาพธรรมที่ปัญญาจะต้อง
รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร โดยไม่ใช่เพียง
ขั้นฟังและเข้าใจ แต่จะต้องเป็นสติที่ระลึกรู้ในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่
กำลังปรากฏตามปกติ

เพราะฉะนั้น จึงต้องฟังเรื่องของปรมัตถธรรม พร้อมกับการพิจารณาลักษณะ
ของปรมัตถธรรมที่กำลังปรากฏรอบกายในขณะนี้

ไม่มีอะไรเลยที่ปรากฏทางตาที่จะไม่ใช่ปรมัตถธรรม สิ้นวันขณะที่กำลังปรากฏ
เป็นปรมัตถธรรม เป็นธรรมที่มีจริง มีลักษณะปรากฏให้รู้ แล้วแต่ว่าเมื่อไรปัญญาจะรู้
ซึ่งถ้าไม่อบรมก็ไม่มีวันที่จะรู้ และถ้าหวังที่จะไปทำอย่างอื่น ที่จะเลือกอารมณ์ต่าง ๆ
ก็ไม่มีทางที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

